

1. III. 490

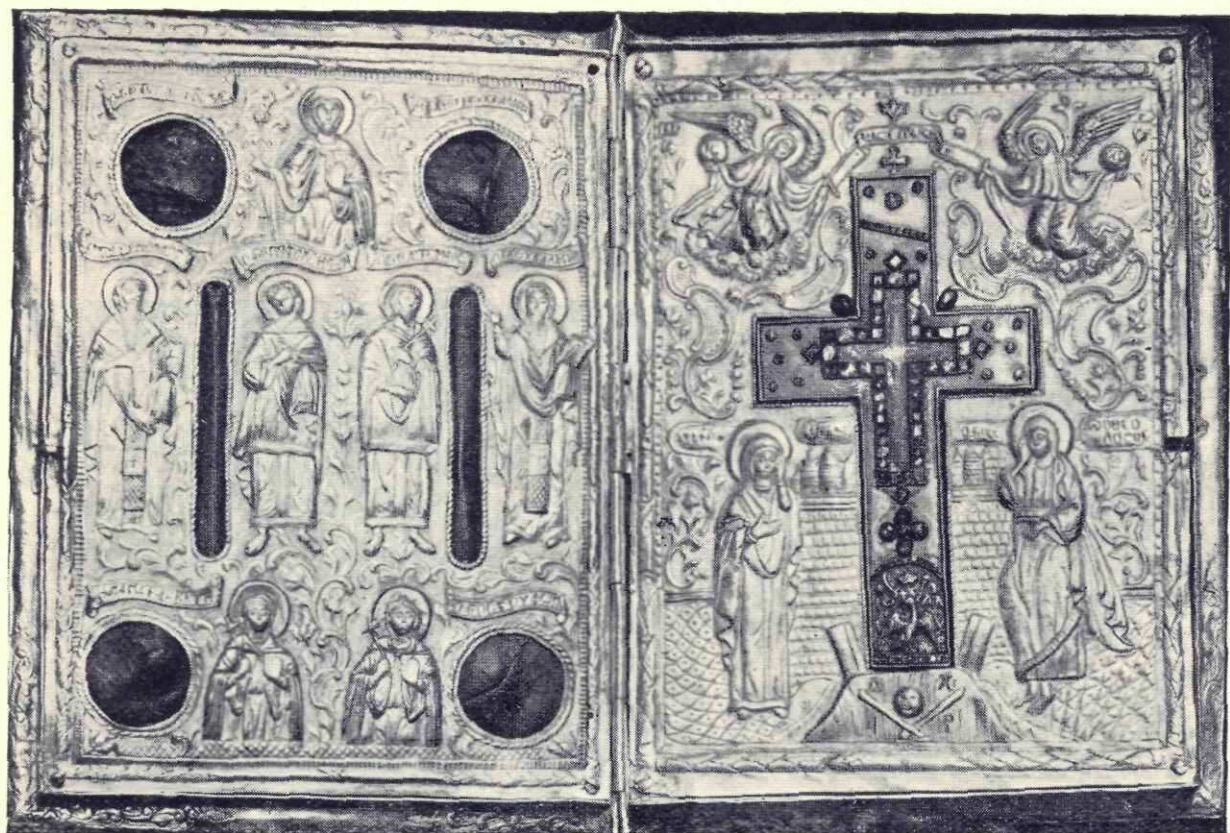
BOABE DE GRÂU

ANUL IV, N-rul 10

REVISTĂ DE CULTURĂ

OCTOMVRIE 1933

Chivotul Domnului Alexandru Lăpușneanu dela Mănăstirea Dochiariu (cu vulturul, stema și 'Iw Iw)

URME ROMÂNEȘTI LA MUNTELE ATHOS

De timpuriu Muntele Athos a pătruns în viața mea. Tata îl vizita deseori și aducea cu sineși, pe lângă povești minunate, și o seamă de obiecte sfântite ale călugărilor. Intr'un rând spunea cum, fiind greu bolnav și împărtășindu-și temerile unui monah: «Părinte, aici o să-mi cadă oasele»; acesta i-a răspuns în chip de mângâiere: «Apoi, fiule, de-ai avea norocul să mori la Athos, te-ai duce deadreptul în paradis». Și a vroit destinul să-și mântuie tocmai acolo zilele. Chemat de vestea neașteptată, am urcat până la mănăstirea Hiliandar, unde l-au înmormântat. Dar atunci eram de vârstă fragedă și nu bănuiam încă rostul însemnat al Muntelui Athos în trecutul românesc. Mai târziu am aflat și am scris într'o carte englezească:

«Cetind orice descriere a Muntelui Athos — ca, spre pildă, *Mănăstiri în Levant* al lui Robert Curzon — ești izbit de repetitele referinți: «Acest lăcaș a fost darul Neagului, Voevodul Valahiei»; «Mănăstirea a fost reclădită de Ștefan, Voevodul Moldaviei»; sau «Alexandru, Voevodul Molda-

viei, a fost un mare binefăcător al acestei și altor mănăstiri...».

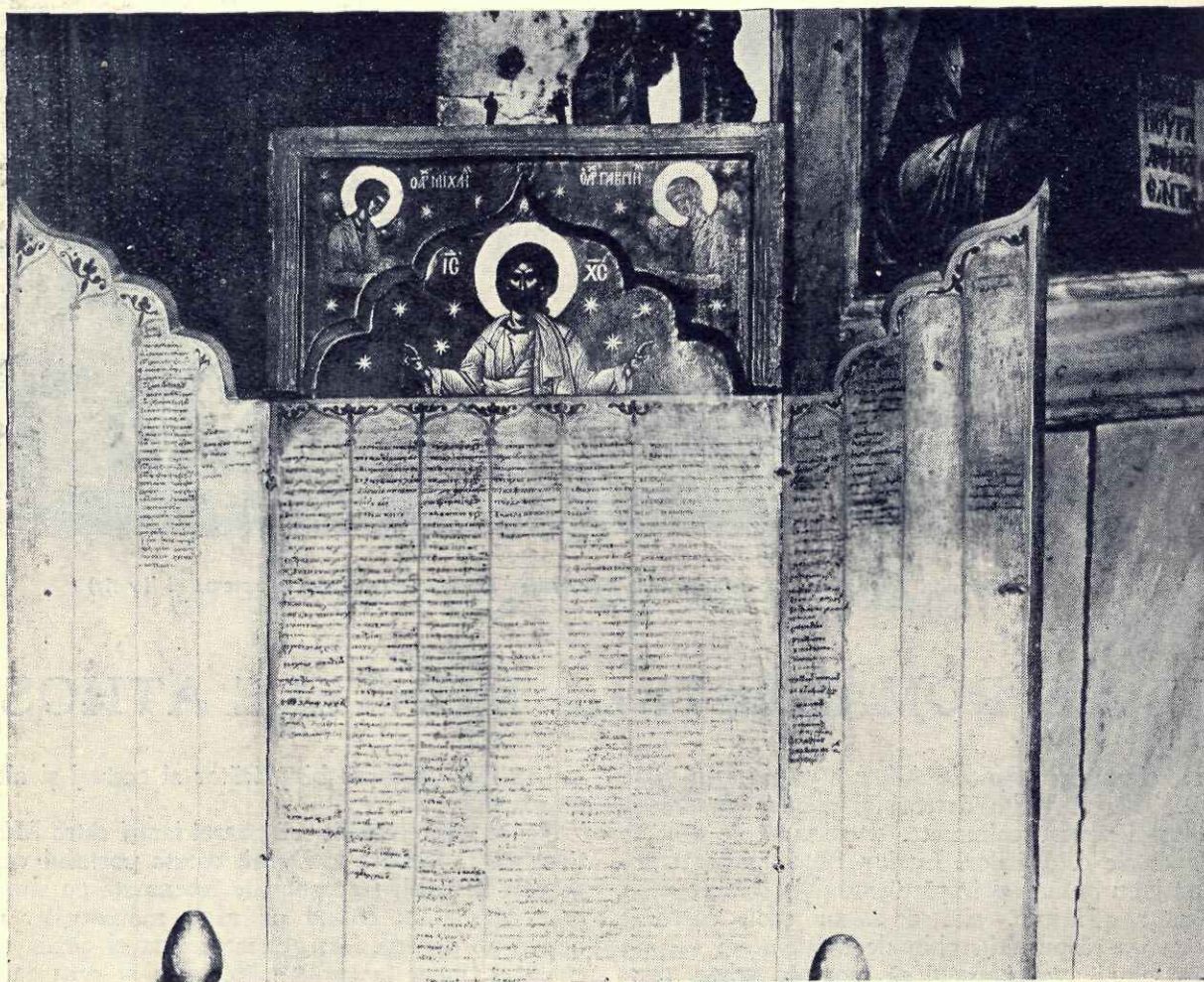
Acum împrejurările mă poartă iarăși către Muntele Sfânt. Debarc la Dafni, coasta portului veștmântat în lauri, trec potecile însemnate cu simple cruci de lemn, colind pe rând mănăstirile, mă bucur de ospetia lor, grăiesc unuia și altuia din călugări; încât la urmă, când stau și caut să-mi rânduesc impresiile, de cari sunt copleșit, nu știu cum și de unde să încep și să purced înainte. Că mi-a spus cineva: «Uită-te la călugări! Iși lasă mamă, tată, și vin aici de se îngrășă pentru sufletele lor»; că mulți din ei zac afundați în amorteală obscurantistă; că, slăbindu-se credința, ortodoxii mulți a încremenit sub tipicul formelor seci și superstițioase; că în umbra chiliilor s'au încuibat patimi urâcioase — la ce aș mai stăru? Eu am venit să cercetez bogăția daniilor voevodale, să gust frumusețile naturii și să mă încânt de naivitatea legendelor cu miracole. Insași Feocioara Maria s'a fost abătut cândva la Muntele Athos, luându-l sub înalta-i ocrotire. De aceea

și chipul ei, zugrăvit în atâtea feluri, e adorat aici pretutindeni. Dinaintea unei asemenea icoane am auzit intonându-se la Protatu *Axionul*:

« Cuvine-se cu adevărat să te ferim, născătoare de Dumnezeu, cea pururea fecioară și prea nevinovată și maica Dumnezeului nostru... ».

Apoi diaconul a dat glas pomenirii ctitorilor și binefăcătorilor: Ștefan Voevod, Bogdan, Alexandru, Petru, Neagoe, Teodosie — un șir de nume

este dovedită. La 885 împăratul Vasile I Macedoneanul și după douăzeci și șase ani urmașul său, Leon Înțeleptul, în vederea unei mai potrivite reculegeri monahicești, le oprește intrarea la Athos. Ci măsura nu se ține cu rigoare. Mai pe-ascuns, mai pe față, Vlahii încep a se strecura laolaltă cu soțiile și cu fetele, cari, slujind de păstorite și îmbrăcate bărbătește, străbat liniștea sihăstriilor și atrag pe călugări în vraja ispitelor;

Diptihul dela Protatu (în coloana V numele ctitorilor români)

ce le-am găsit înscrise și într'un vechiu diptih românesc. La aceeași biserică se află tănuită de o parte și o cristelniță, rostul căreia nu-l pricep. « E de mult, spune eclesiarhul, din timpul Vlahilor... Iși botezau în ea pruncii ». Și astfel mă strămut cu gândul departe, în veacul al optulea, când trăia la Muntele Athos și o populație mireană, când nu erau zidite încă mănăstirile, când monahii adăpostiți în colibe și peșteri căutau să creștineze grupurile de păstori Vlahi, coborători pe aceste locuri. Ființarea lor ca neam aparte

așacă împăratul Constantin al IX-lea Monomahul e nevoit să-i alunge. Acum, însă, după ce călugării au gustat din plăcerile neîngăduite și s'au folosit de spiritul întreprinzător al Vlahilor, pornesc ei-înșiși a se plânge și a cere cu stăruință înapoierea lor.

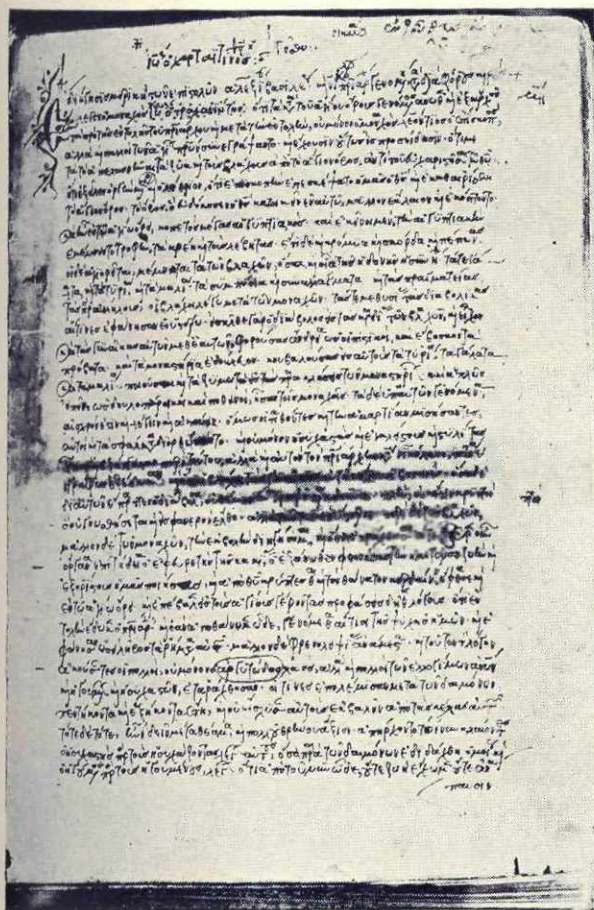
Toate acestea ni se lămuresc pe deplin într'un manuscris al bibliotecii Sfântului Pantelimon, intitulat *Scandalurile petrecute la Athos în 1088*, pe care îl dau în traducere:

« În zilele lui Alexie Comnenul, care a domnit

timp de treizeci și șapte ani, din 1081 până la 1118, Vlahii Cuțovlahi, păstori de oi și capre, înaintând au pătruns în Athos, după știința însă a egumenului Lavrei, cum se va spune mai târziu. Și cu turmele au pătruns și femeii în arătare bărbătească; și mult desfrâu și spurcăciuni au săvârșit, mânăndu-și turmele în haine de bărbați, încât monahii Athosului s'au întors către împăratul Alexie, și-au fost îndată izgoniți. Inșă, după ce s'au dus vitele și Vlahii din Athos, în loc să mulțumească lui Dumnezeu monahii, că a ridicat mare pierzanie și urgie, de s'a curățit Muntele, în care ne-a învrednicit să trăim, ba mai de grabă plângeau nesăbuiții. Și era mare jelanie în Athos; și, pe când fugarii Eghiptului simțiau lipsa cărnii, peștelui și altora, monahii râvniau după stricăciunea Vlahilor, amintindu-și de laptele, brânza, lâna, petrecerile și schimburile negustorești ce făceau împreună, și de bețiile cari mai pe urmă

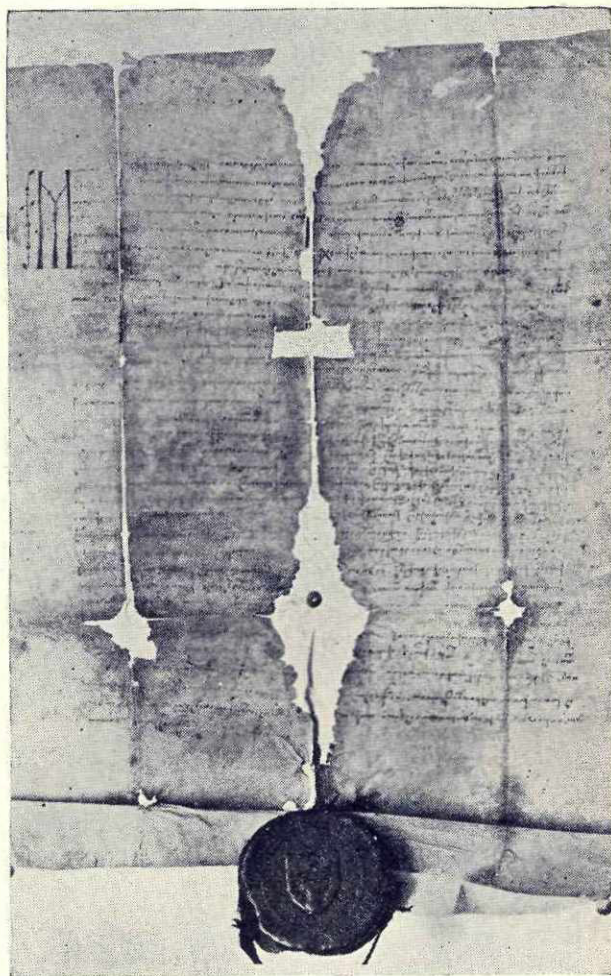
rilor în mânăstiri și le duceau brânzeturi, lapte și lâna, și le frământau pâinea la zile de praznic. Iar cele săvârșite de ei rușinos este a le spune și a le auzi.

Numaicât doritorii de asemenea lucruri, po-căindu-se, și-au îndreptat greșelile; căci mârșavii,

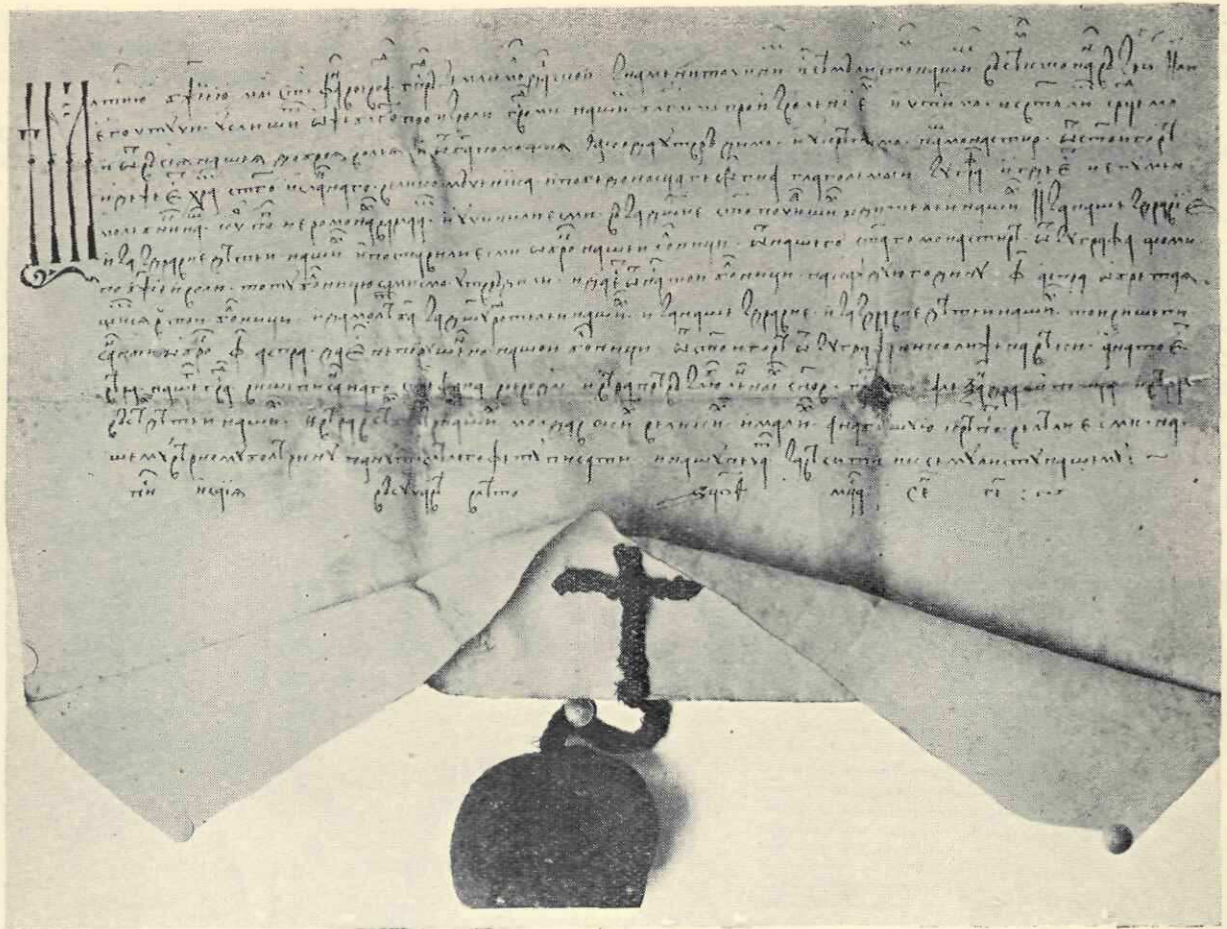
Pagină din manuscrisul pentru Vlahi (secolul XIV, mânăstirea Iviru)

s'au arătat. Că intrase diavolul în sufletele Vlahilor, de-și țineau femeile în podoabe bărbătești ca ciobani și pășteau turmele și slujiau călugă-

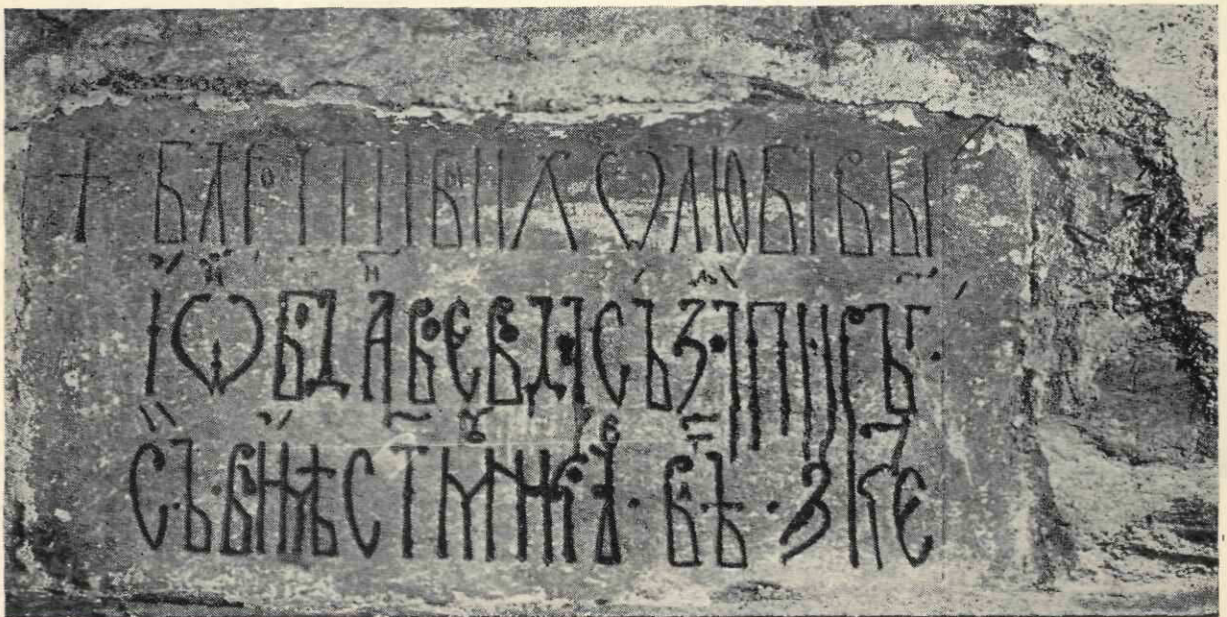

Hrisovul lui Alexandru cel Bun din 1429 (mânăstirea Zografu)

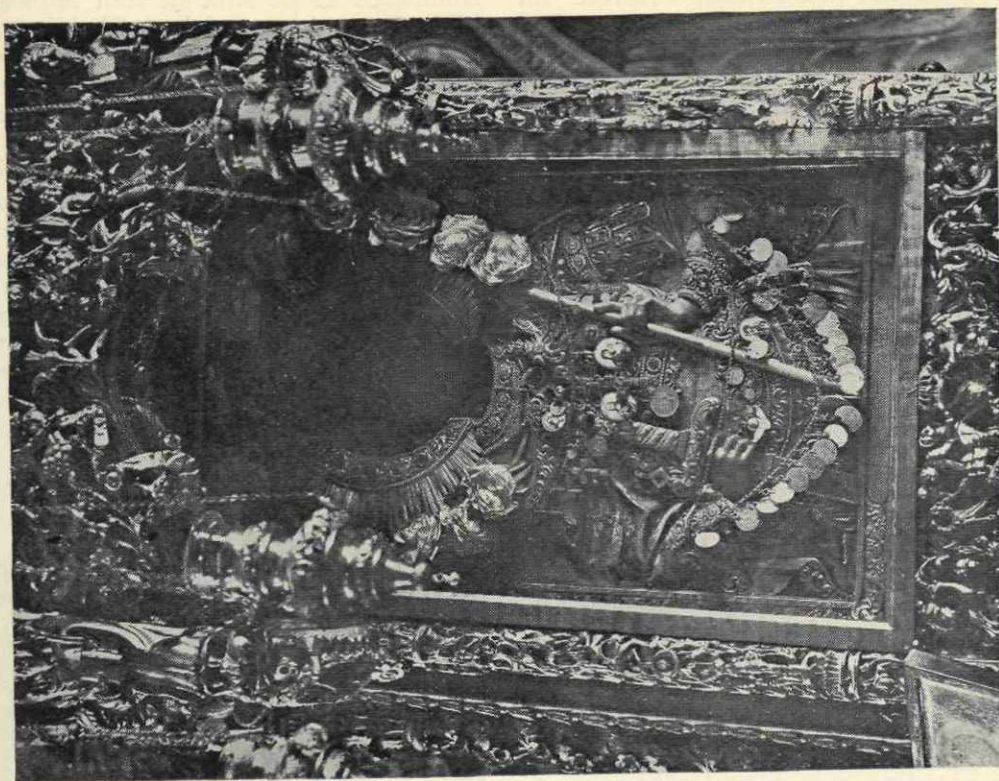
cași virtuoșii călugări, aflând de relele acestea, le-au spus tare, și patriarhului încă le-au scris, cum că Vlahii au femei păscătoare de turme. Ci de plecarea Vlahilor, mai mult a călugărilor, să povestim, căci, gășind necuratul uneltele răutății, a însuflat monahilor drept pricină oarecum binecuvântată porunca patriarhului de a sta Vlahii în Athos. Și acum izgonindu-se, călugării se făceau vinovați către sufletele lor după moarte. Și, auzind acest cuvânt, mulți din ei s'au tulburat foarte — monahi și pustnici, cari timp de cincizeci ori șezizeci de ani se luptaseră cu diavolul și din chilii nu clintiseră, acum eșiau plângând în chip nerod, zicându-și unii altora, că de azi

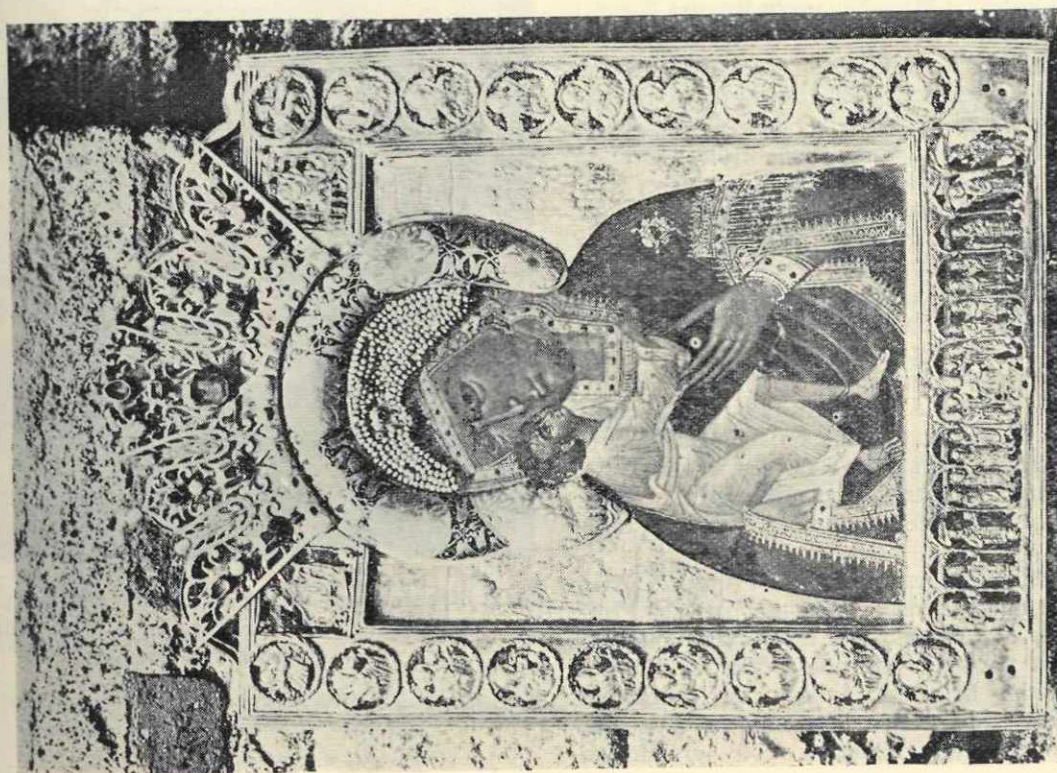
Hrisovul lui Ștefan cel Mare din 1471 (mănăstirea Zografu)

Inscripție dela turnul arsenalei Zografu: «Binecredinciosul și de Hristos iubitorul Io Bogdan Voevod a zidit acest turn în numele Sfântului mucenic Nicolae. În anul 7025» (1517)

Icoana Sfântului Gheorghe trimisă mănăstirii Zografu de Ștefan-cel-Mare

Icoană dăruită de Doamna lui Matei Basarab (mănăstirea Hiliandar)

înainte traiu nu avem, nici hodină, deoarece am izgonit pe Vlahi și ne-am călcat un legământ. Oh, nebunia lor! Cărduri-cărduri eșiau întru bucuria diavolului.

Și erau Vlahii patru sute de familii, pe turmele căroră a vroit patriarhul să pue zeciuială și n'a

Evanghelia lui Ștefan cel Mare din 1495 (mănăstirea Zografu)

lăsat pe arhonți s'o facă, spre a nu se îngreuna mănăstirile. Au eșit cu Vlahii o mulțime de călugări, cât vedeai mănăstirile păzite numai de orbi, ologi și bătrâni. Și astfel întâmplându-se lucrurile, a venit sărbătoarea Crăciunului și s'au strâns toți după datină în Lavra Cariesului. Au afurisit întâi pe dimogheronți, apoi sobor făcându-se, au ales trei bărbați evlavioși: pe Ioan, egumenul Vatopedului și pe Simeon, egumenul Caracalului și pe Nichifor, egumenul Constamontului, o rudă al împăratului Alexie, și pe doi supraveghetori, de i-au trimis la împărat, scriindu-i și carte: Sfinte Despot al nostru, cunoscut este împărăției tale, că porunca patriarhului de a sta Vlahii a golit Athosul și ne rugăm să ridici această poruncă, deoarece ne pierdem cu toții; și subț a ta seninătate ducem și noi o viață liniștită.

Cetind acestea împăratul, a luat și sfatul Curții, care și-a dat părerea să-l cheme pe patriarh. Împăratul, însă, din evlavie n'a făcut-o, ci a trimis pe monahi la patriarh, scriindu-i doar că ordinul acestuia golit-a Muntele Athos. Iar patriarhul a dat răspuns împăratului: Intrucât n'ai iscălit, porunca rămâne fără putere și este vrerea lui

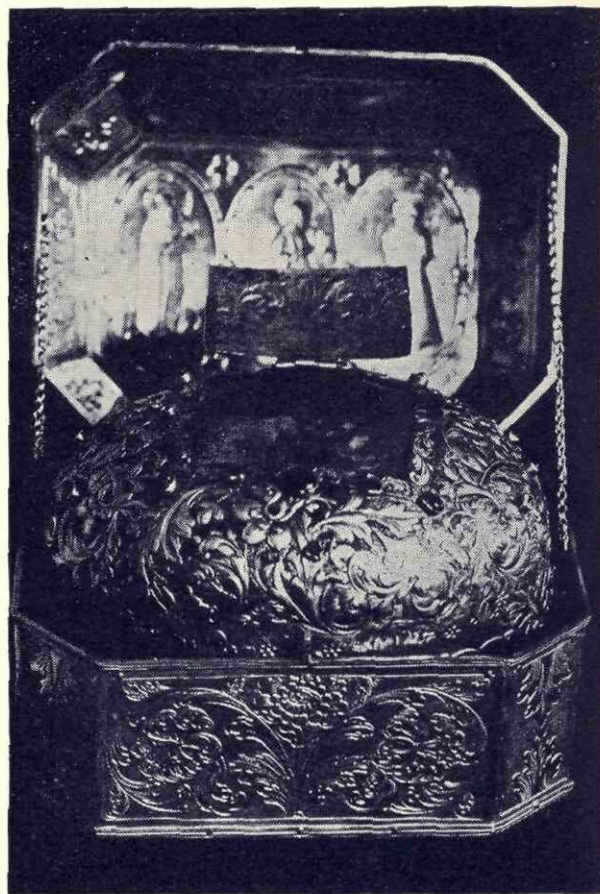
Dumnezeu să ție Athosul subț împărăteasca stăpânire, spre a nu mai intra Vlahii »¹⁾).

O notă a manuscrisului adaugă: « Egumenul Lavrei, Ioanichie Valmas, cunoscut de împărat și de patriarh, a fost începutul și rădăcina relexor săvârșite de Vlahi, fiindcă a scris ca din partea patriarhului în chip mincinos și a iscălit cu mâna sa, cum că patriarhul a poruncit să între Vlahii, spre a lua brânzeturi, lapte, lână și altele ». Apoi:

« O carte întreagă exista înainte revoluției despre cele petrecute în Athos, care acum nu se vede ».

Din aceste rânduri, cât și din întrebuințarea termenului de Cuțovlahi, reese că manuscrisul datează din veacul al XIX-lea, dar el folosește și în bună parte reproduce textul unui alt manuscris cu vreo cinci sute de ani mai vechiu. Se află în biblioteca Ivirului. Incepe:

« Zicea monahul acesta Ioan Trahaniotul, că cele întâmplate dintru început la Sfântul Munte,

Capul Sfântului Grigorie din Nazianz în chivotul dăruit de Maria Doamna lui Șerban Cantacuzino și Maria Bălăceanu, la 1789 (mănăstirea Vatoped)

înainte și după porunca patriarhului, nu numai

¹⁾ Nr. 5788, 281, p. 69—72.

episcopul Leontie ci și mulți dintre sfinții părinți le-au scris și-au luat astfel de știre, că în urma izgonirii vitelor și Vlahilor din Athos, în loc să mulțumiască lui Dumnezeu monahii, că a ridicat o periculoasă urgie și a curățit Muntele Sfânt, unde ne-a învrednicit să trăim, mai mult se plângeau; și era jelanie mare în Athos... ».

Urmează scrisorile dintre împărat și patriarh,

Alungați dela Muntele Athos, Vlahii au continuat până azi să-și mâne turmele în celelalte părți ale Calcidiceii; în calea mea spre Salonic le-am întâlnit corturile de popas; iar unul din părinții Lavrei mi-a spus, cu înfiorarea tinereții amintite, de iubirea sa pentru o frumoasă păstoriță vlahă, când avea odată grija unui metoh mânăstiresc la Casandra. Relațiile Muntelui Athos cu

Basorelieful Ștefan-cel-Mare din 1496 (mănăstirea Vatoped)

scoțându-se la iveală purtările amăgitoare ale Vlahilor față de călugări:

«Precum Madineii își găteau femeile și le aduceau înaintea poporului Iudeu, spre a-l corupe și a-l îndepărta de Dumnezeu, tot astfel și diavolul a intrat în sufletele Vlahilor, de-și împodobiau soțiile și fetele în strae bărbătești, ca să-i piardă pe acei ce vroiau a trăi evlavios...¹⁾ ».

¹⁾ Povestire istorică a scrisorilor Impăratului Alexie și Patriarhului Nicolae în diferite vremi, Nr. 4502, 382, p. 430 A — 434 D.

românia nu se întrerup nicicând, mărindu-se bineînțeles după întemeierea Principatelor Dunărene. Cu drept cuvânt profesorul N. Iorga scria acum nouăsprezece ani, luând în vedere materialul de-atunci:

«Nici un Domn al Moldovei n'avuse până la 1466 legături cu Athosul »¹⁾.

Dar, iată că la Zografu dau de hrisovul daniei lui Alexandru-cel-Bun din 1429 și actele aceleleași

¹⁾ Analele Academiei Române, Seria II, tomul XXXVI, p. 466.

mănăstiri arată, că hotărnicirea unor proprietăți ale sale e făcută și mai înainte, la 1378 « sub prea sfântul mitropolit al Vlahiei »¹⁾. Deși Vlad și Radu cel-Mare ajută cu pensii anuale mănăstirea Sfântului Pantelimon la 1487 și 1496, cucernica prin-

Patrahîrul lui Petru Rareș (mănăstirea Esfigmeni)

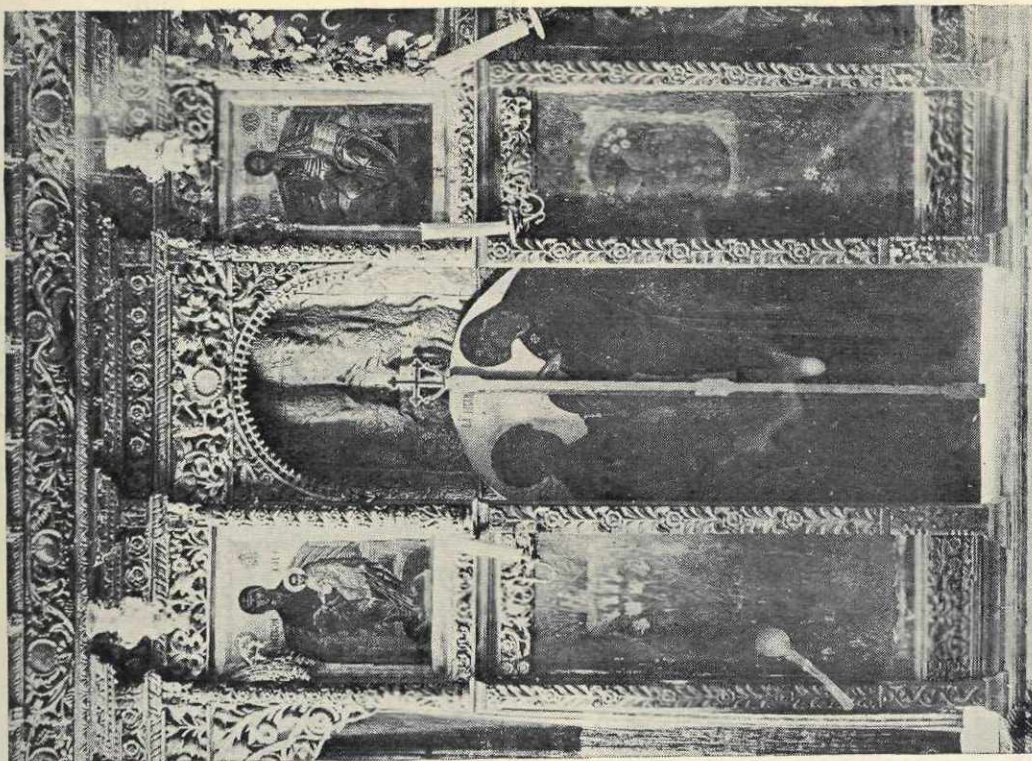

Icoana bătută în aur de Nicolae din satul românesc Nicolîța, la 1690 (mănăstirea Vatoped)

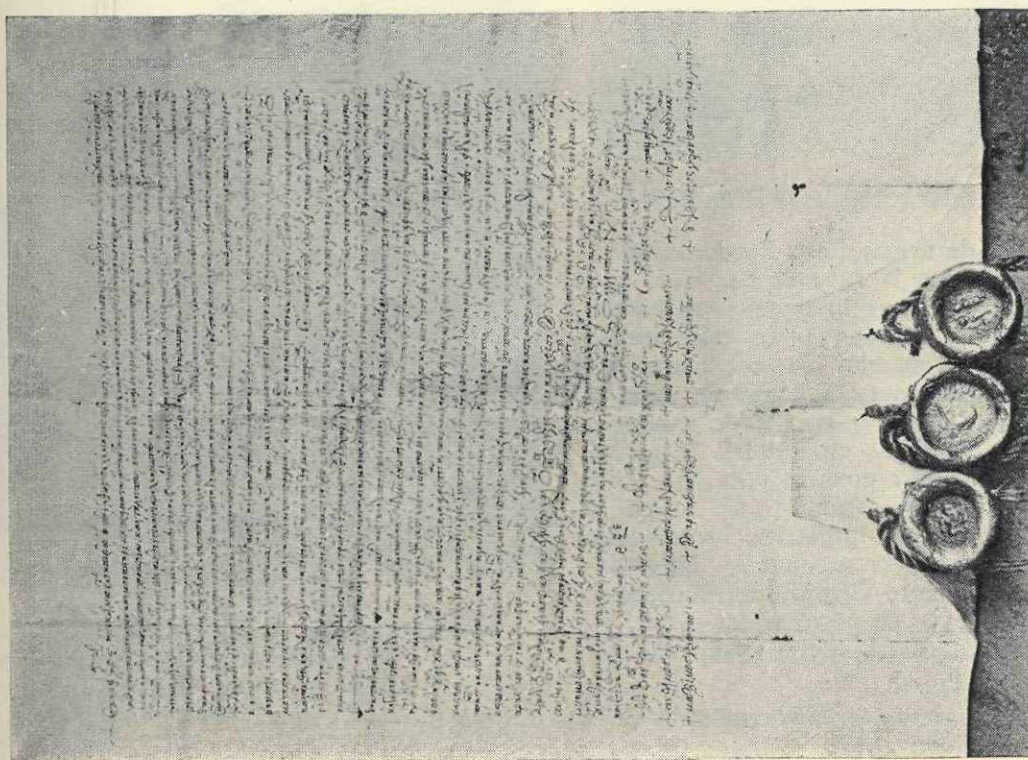
tesă Angelina a Serbiei scrie marelui Cneaz Vasile Ivanovici în 1509:

« Unele din mănăstiri au de patron și protector

¹⁾ *Actes de Zographou*, publiés par W. Regel, E. Kurtzet et B. Korablev, Petersburg 1907, p. 113.

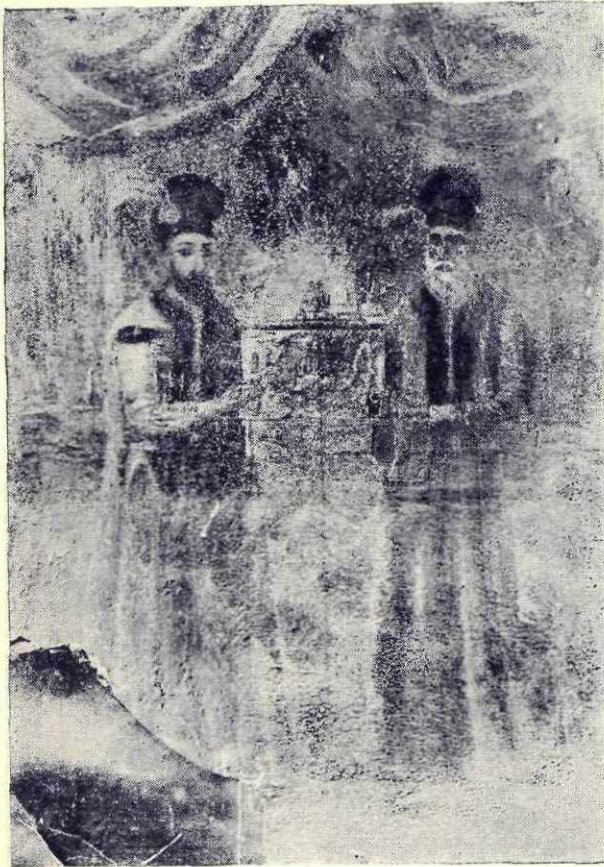
Iconostasul Paraclisului Neagoe Basarab (mănăstirea Vatoped)

Hrisovul cu trei peceți al Doamnei Ruxanda Lăpușneanu din 1570 (mănăstirea Dochiariu)

pe Țarul Iberiei, altele pe Voevodul Valahiei; dar Sfântul Pantelimon n'are decât pe Înălțimea-Voastră... »⁴⁾.

Atât Domnii Valahiei cât și ai Moldovei încep acum opera lor de ctitorie la Muntele Athos. După ce zidește trapezăria Zografului și turnul

Vasile Lupu și Logofătul Golia (mănăstirea Vatoped)

arsenalei, isprăvit de urmașul său Bogdan, Ștefan-cel-Mare își ia sarcina la 1471 să dea cinci sute de aspri anual, cum spune în hrisov, «mănăstirii noastre din Sfântul Munte, unde este hramul sfântului și slăvitului marelui mucenic și purtător de biruințe Gheorghe, numită Zografu». Apoi în ajunul unei bătălii Ștefan e speriat de mulțimea oștilor turcești și adoarme cu îndoială în suflet, dacă să purceadă ori nu a doua zi lupta. Și-i apare în vis Sfântul Gheorghe: «Nu-ți fie teamă, îi zice. Pornește-ți oamenii împotriva necredincioșilor și Dumnezeu are să te ajute!». După izbândă, Voevodul trimite Zografului o icoană a Sfântului Gheorghe ce se păstrează și astăzi. În biblioteca mănăstirii găsec și trei evanghelii sla-

⁴⁾ La Question du Couvent de St. Pantelimon, par Un Ami de la Verité, Constantinople 1874, p. 23.

vone. Una chiar a lui Ștefan-cel-Mare, fără scoarțe și puțin ruptă, având la sfârșit următoarea însemnare din 1495:

Această tetraveanghelie a cumpărat-o Domnul Io Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod și a Oltei și-a așezat-o întru ruga sa în hramul Adormirii Preasfintei Stăpânitoarei noastre Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Marii în biserica din Borzești de pe Troțuș, ca să-i fie lui pomenire neschimbată cât stă acest hram. Iar care va strica ori va clinti această pomenire, sau episcop sau popă sau oricine, acela să-i fie protivnică Sfânta Născătoare de Dumnezeu în ziua înfricoșatei judecăți a lui Hristos. Iar anul domniei lui 38 curgători. In anul 7003, luna Noemvrie 3 zile.

După o sută treizeci și doi de ani o altă mână trage în adaos rânduri pe alocuri ne mai cetibile:

Această tetravanghelie a înoit-o și a legat-o

Chilia românească a Sfântului Ipatie, lângă mănăstirea Vatoped

binecinstitorul și de Hristos iubitorul Domn Io Miron Barnovschi Moghila Voevod, domn al Țării Moldovei, pentru sufletul... și pentru sufletul lui... și a mamei lui, Elisabeta, și a dat-o la biserica... hramul Preasfintei Stăpâ-

nițoarei noastre Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Marii în satul Borzești pe Trotuș, ca să-i fie pomenire să se pomeniască la fiecă slujbă... cum se pomeneste și răposatul Domn, Io Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod, și mama lui Oltea. Iar cine va strica și va clinti dela biserica această pomenire cât stă acest hram al Adormirii Născătoare de Dumnezeu, sau episcop sau popă sau oricine, acelu să-i fie protivnică Sfânta Născătoare de Dumnezeu în ziua înfricoșatei judecăți a lui Hristos. Amin. In anul 7135 luna August 16 zile.

Cealaltă evanghelie, asemănătoare precedentei, are inscripția datată 1563:

Această carte numită sfânta tetravanghelie a cumpărat-o jupan Neagoe, mare ban al Craiovei, și jupanița lui Anca și a așezat-o în hramul Sfântului Arhiereu și Făcătorului de minuni părintelui nostru Nicolae, în satul Coieni, ca să lucreze pentru aceste suflete și pentru sufletele

Mircea Voevod, în anul 7071, luna Ghenarie 11 zile.

A treia evanghelie, cu frontispiciu de împletiri colorate, ni se spune, că fu scrisă la mănăstirea Bistrița pentru jupanul Ioan, mare vistiernic, egumen fiind Chir Onufrie, anul 1544.

Teofanie, arhiepiscop al Moldovlahiei, în nartexul bisericii Iviru

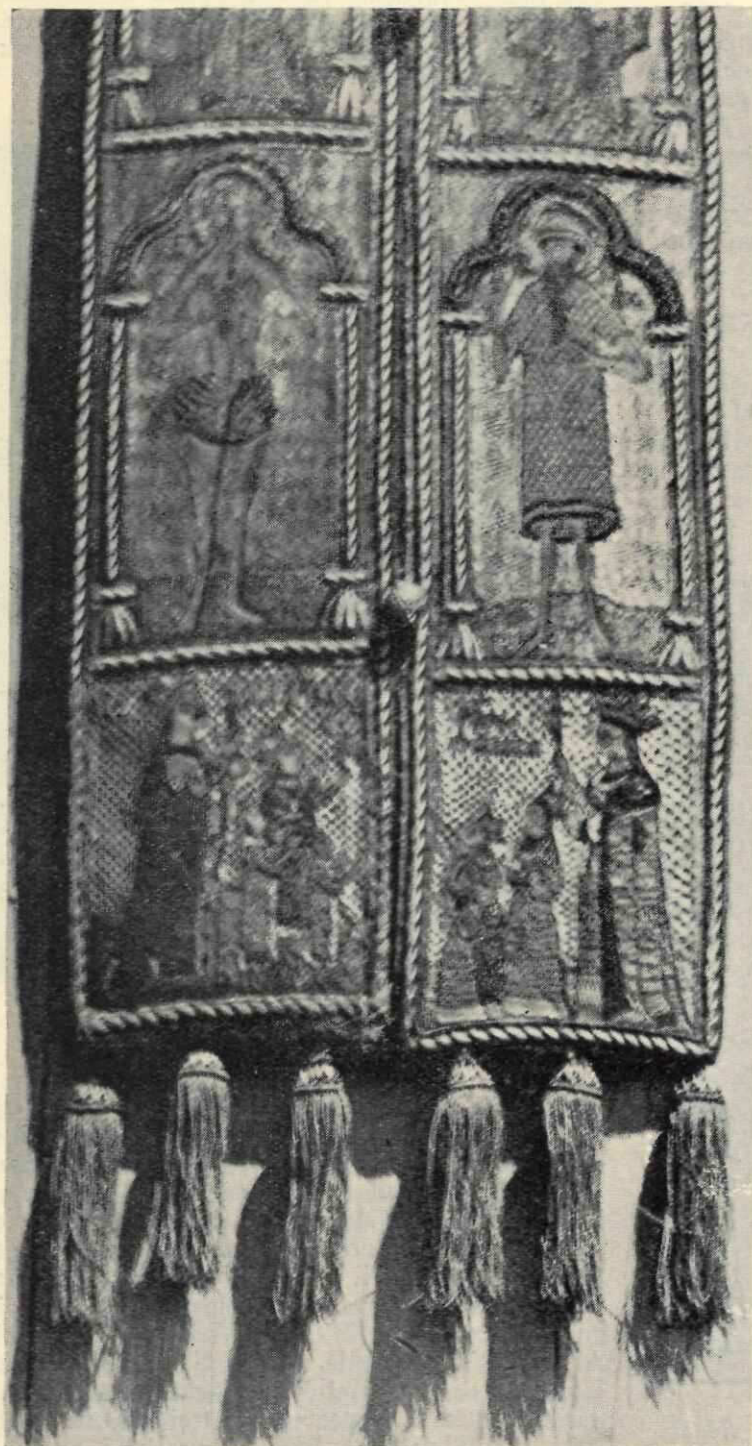
Starețul Grigorie, Radu Mihnea și fiul său, frescă în catholiconul Ivirului

părinților și copiilor în sfântul hram. In zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului nostru Domn, Io Petru Voevod, fiul preabunului Io

Pe lângă Zografu din vechi timpuri ființează și mănăstirea, tot slavonă, a Hiliandarului. Ștefan Nemanja, despotul Serbiei, părăsindu-și domnia, vine la Muntele Athos, se călugărește și întemeiază Hiliandar, unde și moare — ceea ce înalță prestigiul mănăstirii și atrage încoace numeroase danii, precum dovedesc hrisoavele. Numai în cursul veacului al XVI-lea Voevozii Radu dela Afumați, Vlad-Vintilă, Petru Șchiopul, Mihnea Turcitul, dau la rând Hiliandarului rente anuale variind între cincisprezece și trei mii de aspri. Mai târziu doamna Matei Basarab dăruiește o icoană a Sfintei Marii în desăvârșit stil bizantin; are coroană de aur cu nestimate și sub aureolă șiruri de mărgăritare. «Sunt în biserica și câteva candelă cu stema românească»: așa mărturisește părintele Ioan, ardelean, slujitor în arhondăria

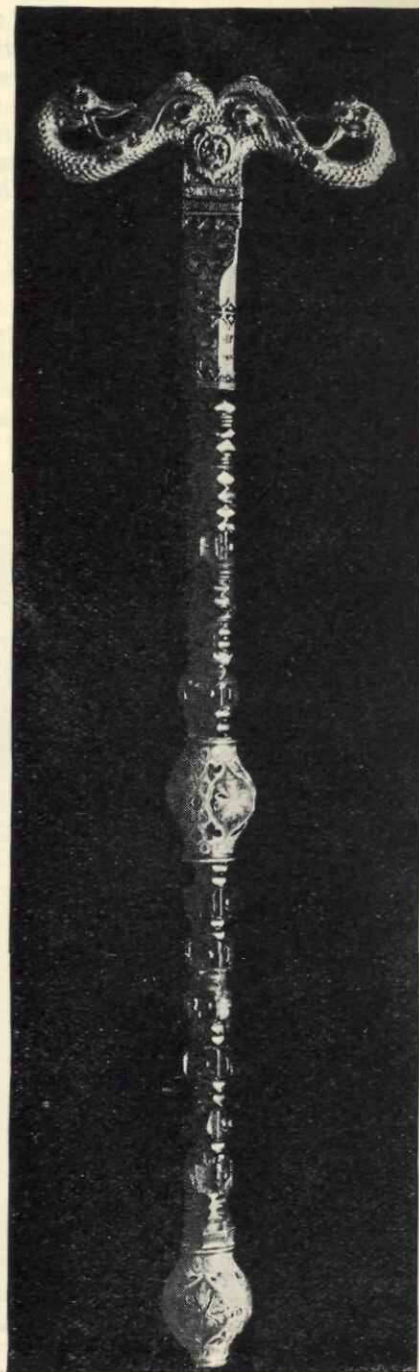
mânăstirii. Și cum le caut multă vreme, fără să le pot descoperi, zic eclesiarhului:

Ci, în loc să-l aducă, aflu apoi că-i dete înadins drumul pe câteva zile din mânăstire. E teama

Patahirul lui Neagoe Basarab (mânăstirea Xenofont)

— Să vie părintele Ioan, că le știe...
— Să vie, da, da... Mă duc după el.

Paterița lui Duca Vodă (mânăstirea Xeropotam)

bănuitoare ce o întâlnesc la mai toți monahii. Le ghicesc gândul întrebător: « Pentru ce vă inte-

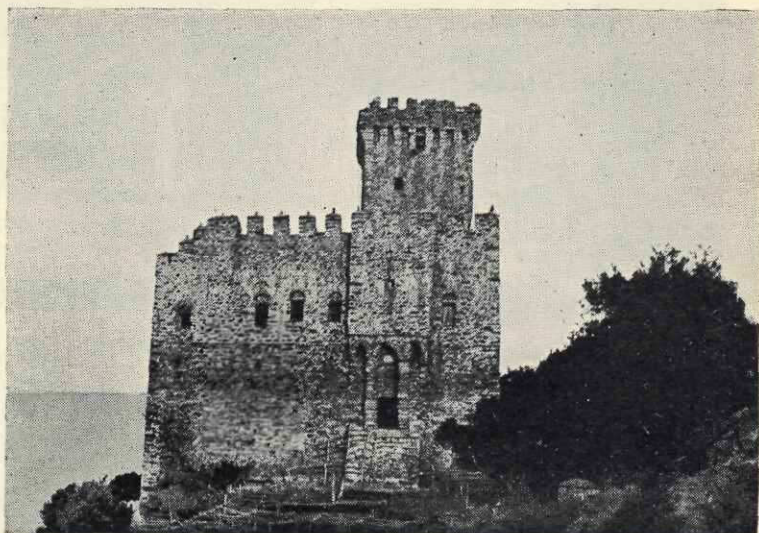
reseză aceste lucruri? Nu cumva doriți a ni le cere înapoi?». Aduug pe de altă parte neștiința lor și fanatismul de rasă, cari împreună au contribuit la prefacerea ori dispariția atâtor inscripții românești. Au putut rezista numai acele în piatră, vârtos prinse de chiar pereții clădirilor. Așa este basorelieful arsenalei Vatoped din 1496: Ștefan-cel-Mare aduce prinos o citorie a sa Maicii Domnului, care sub numele de *Vimatarisa* e și hramul bisericii Vatoped, cea mai cuprinsă dintre mănăstiri și poate din această pricină și cea mai necruțătoare. Cum aduc vorba de înodarea firului tradiției între noi și Muntele Athos, unul din epitropi mă întrerupe:

— De când cu luarea averilor, noi am conținut orice legături cu România.

— Credeam, întâmpin eu, că aceasta-i o chestie închisă. N'ați avut timp a vă jelui îndeajuns?

— Ba da, zice un alt epitrop, dotat cu simțul humorului. Ne-am plâns și deadreptul oamenilor voștri, spunându-le de hrisoave. Știi ce ne-au răspuns? « Rămâ-

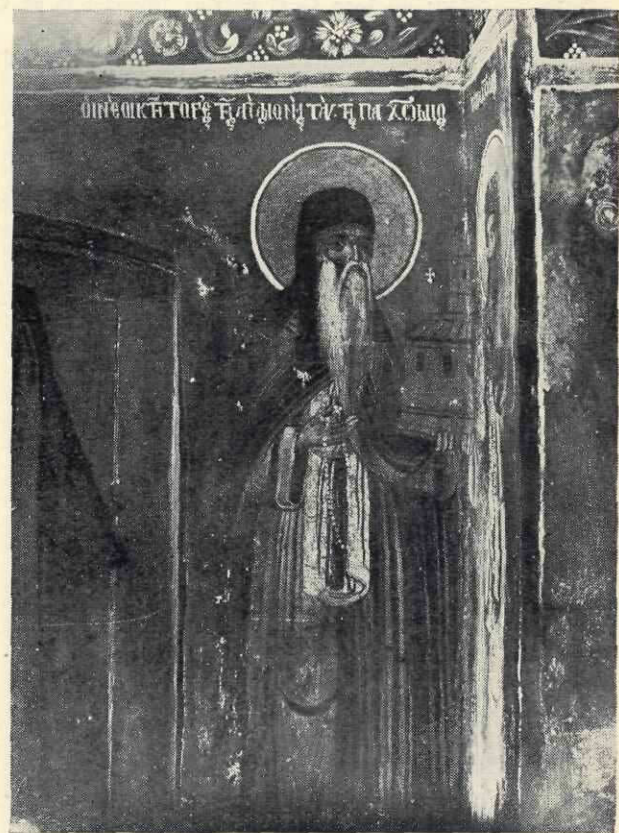
răspuns: Rămâneți voi cu hrisoavele și noi cu moșiile... ».

Fortăreața cu turn al lui Petru Voevod, arsenaua Caracalului

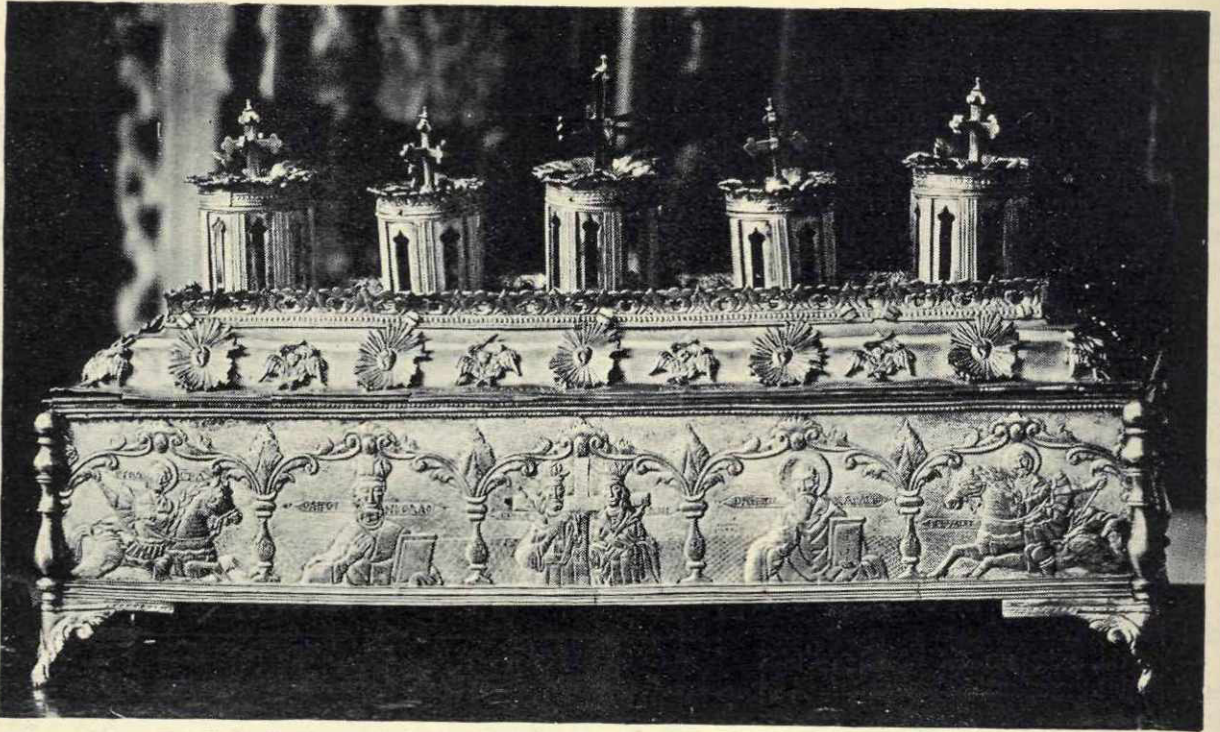
Pahomie, ctitorul mănăstirii Caracalu

Celălalt Pahomie din mănăstirea Caracalu

neți voi cu hrisoavele și noi cu moșiile... ». Și Sfinția-sa râde în hohote și repetă: « Așa ne-au

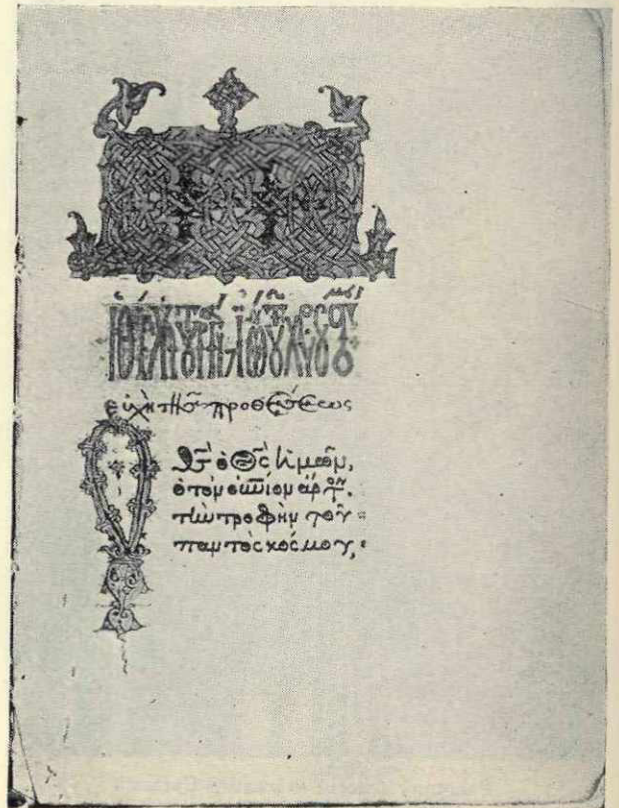
Inveselit, cheamă apoi bibliotecarul și amândoi îmi pun subț ochi suluri de hârtii, doveditoare a

Mâna lui Ioan Gură de Aur, împodobită de Constantin Brâncoveanu la 1691 (mănăstirea Lavra)

Pagină înluminată din Evanghelia trimisă din Țară
mănăstirii Lavra

Pagină din liturghia Episcopului Luca
(mănăstirea Lavra)

generozității românești. Vlad-Vintilă Voevod, între alții, orânduiește la 1533 ajutorarea mănăstirii cu zece mii de aspri anual, iar Alexandru Lăpușneanu îi trece o chervăsărie cumpărată dela un cadiu turc din Salonic cu șeaizeci și cinci mii de aspri și dania se face la 1560, când egumenul și cu alți frați ai mănăstirii Vatoped aduc în Moldova capul Sfântului Grigorie de Nazianz — cap ținut azi într'un chivot cu inscripția grecească amintitoare de « Maria Doamna lui Șerban Voe-

gădesc însemnat pe o evangheligie cu data de 1309: « Într'ăst an au intrat în Vlahia Catalanii »; aiurea altă însemnare: « La 1591 a venit Ștefan Voevodul

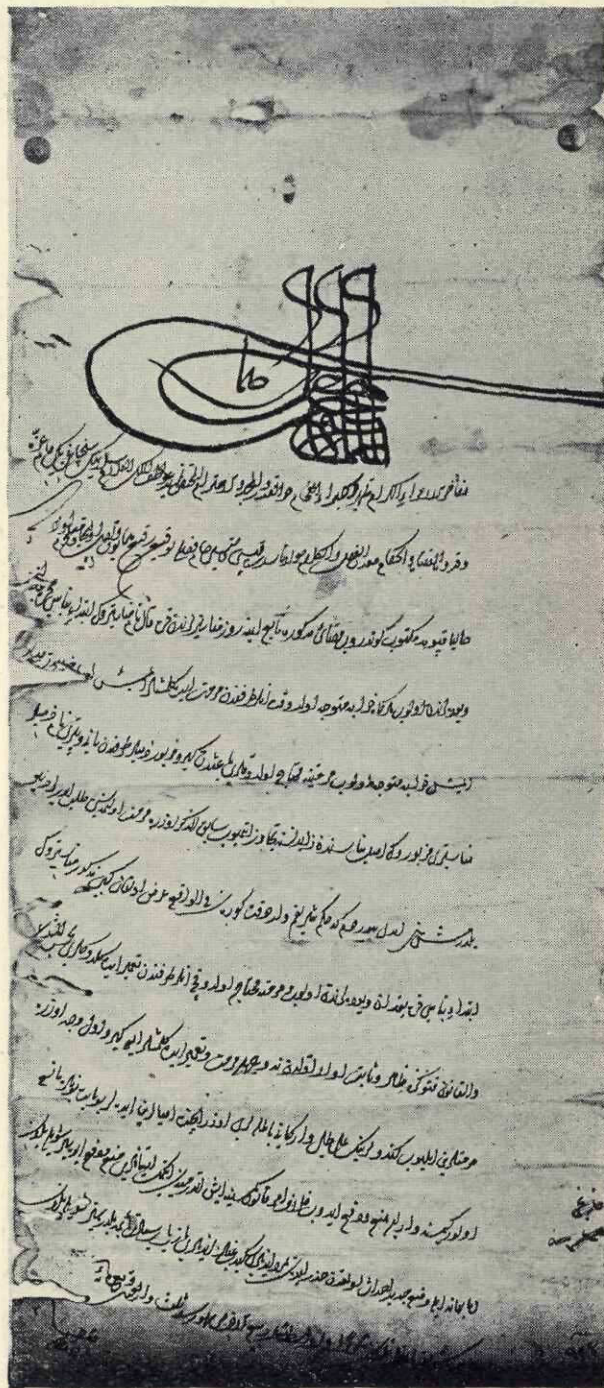

Turnul lui Neagoe Basarab (mănăstirea Sf. Pavel)

vod Cantacuzino și Maria lui Constantin Bălăceanu, 1709». Printre icoane iau aminte și la una ce reprezintă pe Maria Vimatarisa, ferecată în aur, având pe chenarul stâng, jos, rândurile grecești:

Nicolae giuvaergiu din satul Nicolîța, într'anul 1690.

Acest sat macedonean a fost totdeauna curat românesc. Biblioteca mănăstirii se află în turnul ridicat de Neagoe Basarab și cu paraclisul acestuia, așa de frumos zugrăvit. Cercetând manuscrisele,

Firmanul lui Suleiman Magnificul din 1535 (mănăstirea Caracalu)

în București»; iar pe o carte, *Dogmatici Panoplia*, din veacul al XIV-lea, următoarele cu litere slavone:

Adecă să știi că am scrisu eu robul lui Dumnezeu anume Costandin, cari au fostu venet cu pă-

ticălosu nume Costandin, ca să-l pomenească și pe sfenția sa Dumnezeu în April 20 de zele, leat 7206.

Chilia românească din Lacu

rintile popa Zahariă la sfânta mânăstire la

al firii, ci împotriva firii; și cade-se de aceea să fie

Alături e și semnătura unui ieromonah Ioasaf în grecește ¹⁾. Mai este la Vatoped și o pânză votivă ce a suferit mult de incendiu: Vasile Lupu și Ion Golia, ținând în mâini modelul bisericii ieșene. Cred că datează din 1650, când Domnul Moldovei printr'un hrisov închină Goliei satul Clișconții dimpreună cu loc de iaz și o moară.

După cale de vreo două ore și jumătate ajung al Esfigmeni. Sta-rețul, știind dincotro vin, mă primește cu vorba: « Să nu ne judeci după cuvioșii Vatopedei. Au stricat ei rânduiala deobște a mânăstirii, și-au schimbat calendarul și ceasul, și pe deasupra se lăcomesc și la carne. Vezi, aicea duc bogățiile. Dar călugărul nu este

Icoana Doamnei Moldovlahiei, Maria Asanina Paleologhina (mânăstirea Grigoriu)

Sfântagoră și cene va ceti aceasti sfinti scripturi, de va fi preut să aibă a pomene acestu

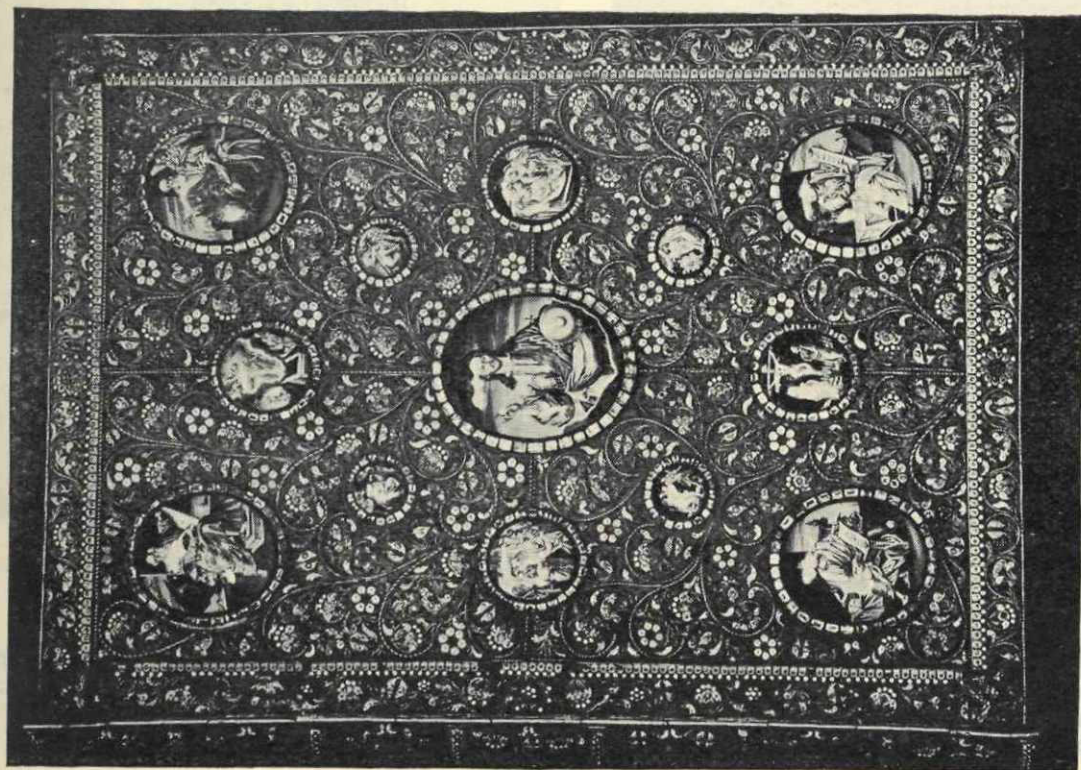

Pagină din Evanghelia lui Mircea Ciobanu (mânăstirea Dionisiu)

¹⁾ Nr 162, p. 1 b.

Sfântul Mihail binecuvântând pe Domnul Matei Basarab și pe Doamna Elena.
In fruntea Evangheliei lui Matei Basarab din 1643 (mănăstirea Lavra)

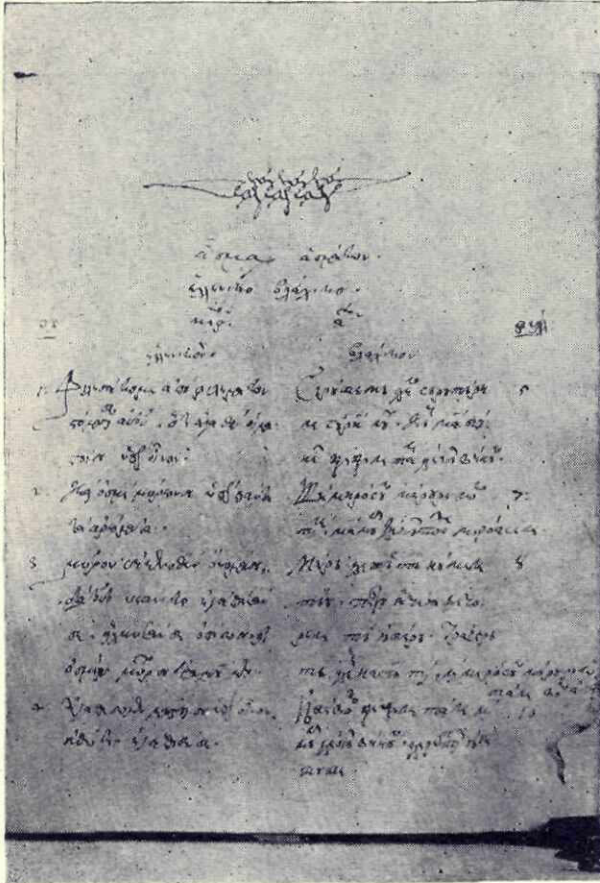

Coperta Evangheliei trimisă din Țară mănăstirii Lavra

smerit și sărac. Altfel ce mai caută la Muntele Athos?». Amintește apoi cu mândrie pe Grigorie Palamas, învățatul schivnic de odinioară, și pe Theodorit, care lasă mai târziu însemnate note mănăstirești după vechi manuscrise. În timpul egumeniei acestuia, la 1813, se închină moșia Florești prin

atunci monahii «jelind această mare lipsă și nenorocire și, neavând încotro să-și încline capul și să-și întindă mâna, s'au întors iarăși cu inimi îndurerate și cu lacrimi spre mult cinstitul și milostivul Domn, ortodoxul și luminatul Bogdan, Voevod a toată Ungrovlahia, și spre mama lui, Ruxanda ¹⁾». În urma acestei rugăminți, printr'un hrisov cu trei peceti — a Ruxandei, a mănăstirii și a lui Teofan episcopul — se donase lui Dochiariu în 1570, spre rescumpărarea proprietăților, suma de o sută și șeaizeci și cinci mii de aspri.

Ajungând sărbătorile Paștilor, cobor la slujba din Protatu și iau loc îndată după guvernatorul Athosului în șirul stranelor reprezentanților de mănăstiri. La Caries, pe lângă Protatu, e chilia părintelui Ioachim, cu terasa-i ce domină împrejurimile și privește către vârful muntelui înzăpezit. Aceasta-i a doua chilie românească ce o

Pagină din tâlmăcirea Cântării Cântărilor

mijlocirea mitropolitului Veniamin al Moldovei. Mi se arată actul daniei, un hrisov din 1546 al lui Petru Rareș, cât și un patrahir al aceluiaș Domn. Mult mai frumos e un alt patrahir românesc la Xenofont: pe marginea de jos se înfățișează în iscusite broderii chipurile donatorilor, Neagoe Basarab și Doamna Elena.

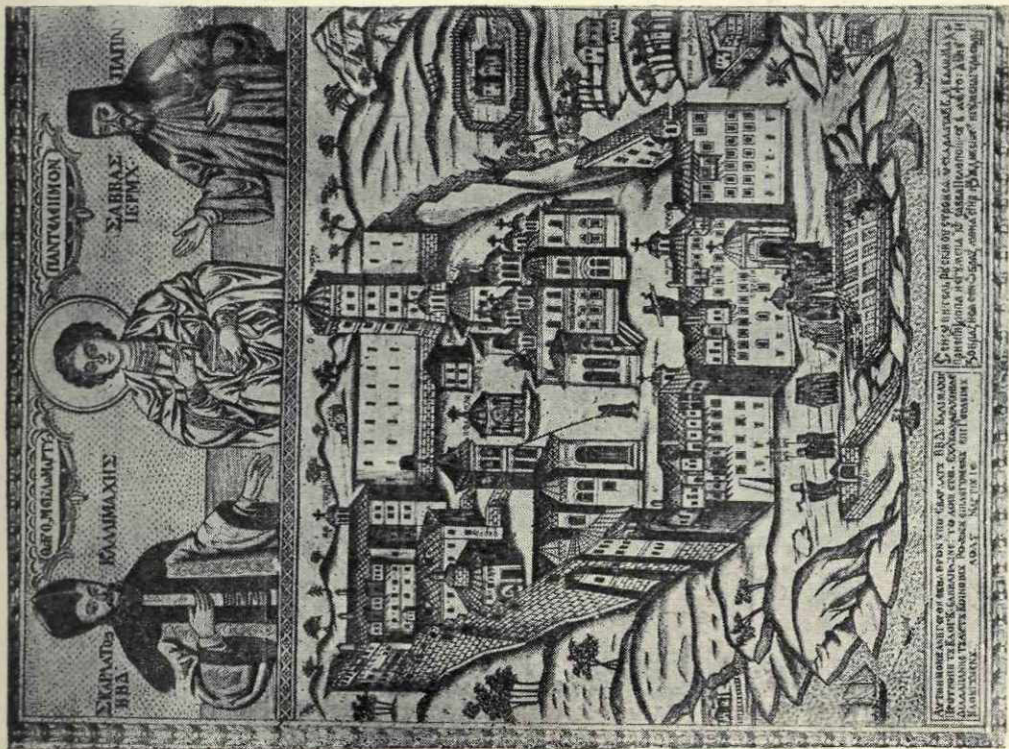
La Dochiariu e mormântul mitropolitului Moldovei, Teofan. Pe vremea păstoriei sale, în 1564, Alexandru Lăpușeanu zidește catholiconul mănăstirii, potrivit inscripției deasupra ușii. Tot el îi dăruiește și un chivot de argint în chip de evanghelie: pe fața din dos se citește inscripția, cum că s'a fost argintat la 1779 cu cheltuiala Doamnei Ralu, fiica lui Ipsilanti, în Bucureștii Țării Românești. După moartea Lăpușeanului, când sultanul Selim scoate în vânzare proprietățile mănăstirii,

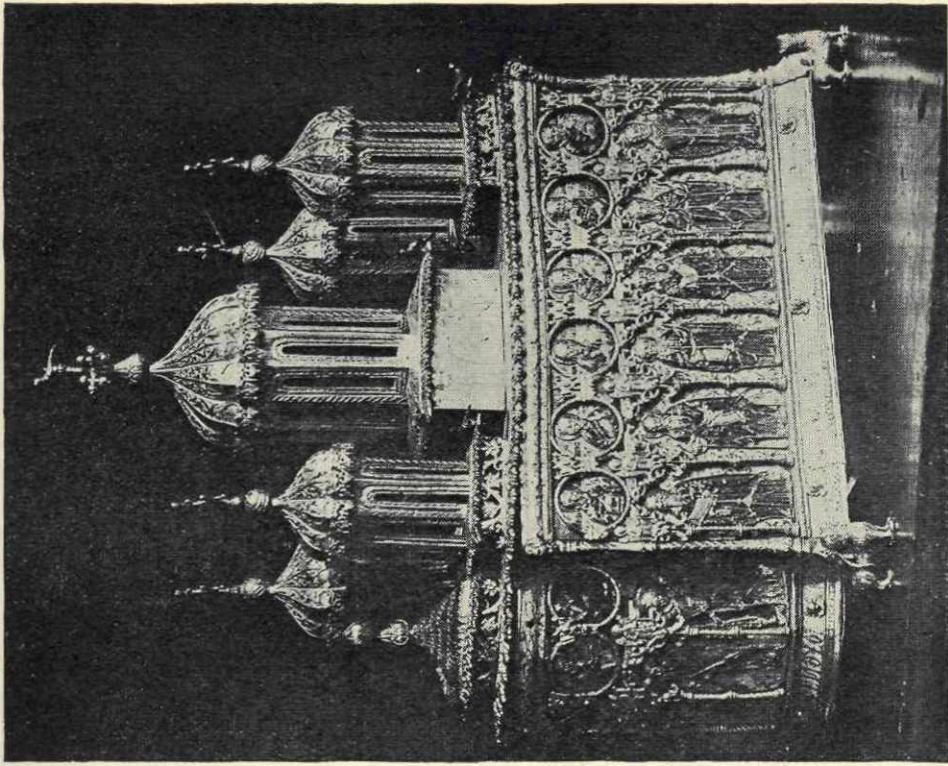
Pagină înluminată din Evanghelia lui Mircea Ciobanu (mănăstirea Dionisiu)

vizitez, după a Sfântului Ipatie, cu cinci monahi ardeleni, aproape de Vatoped. Acum, în drum

¹⁾ Codice-manuscris Nr. 1, Dochiariu.

Stampă din vremea lui Scarlat Calimachi (mănăstirea Sf. P. ntelimon)

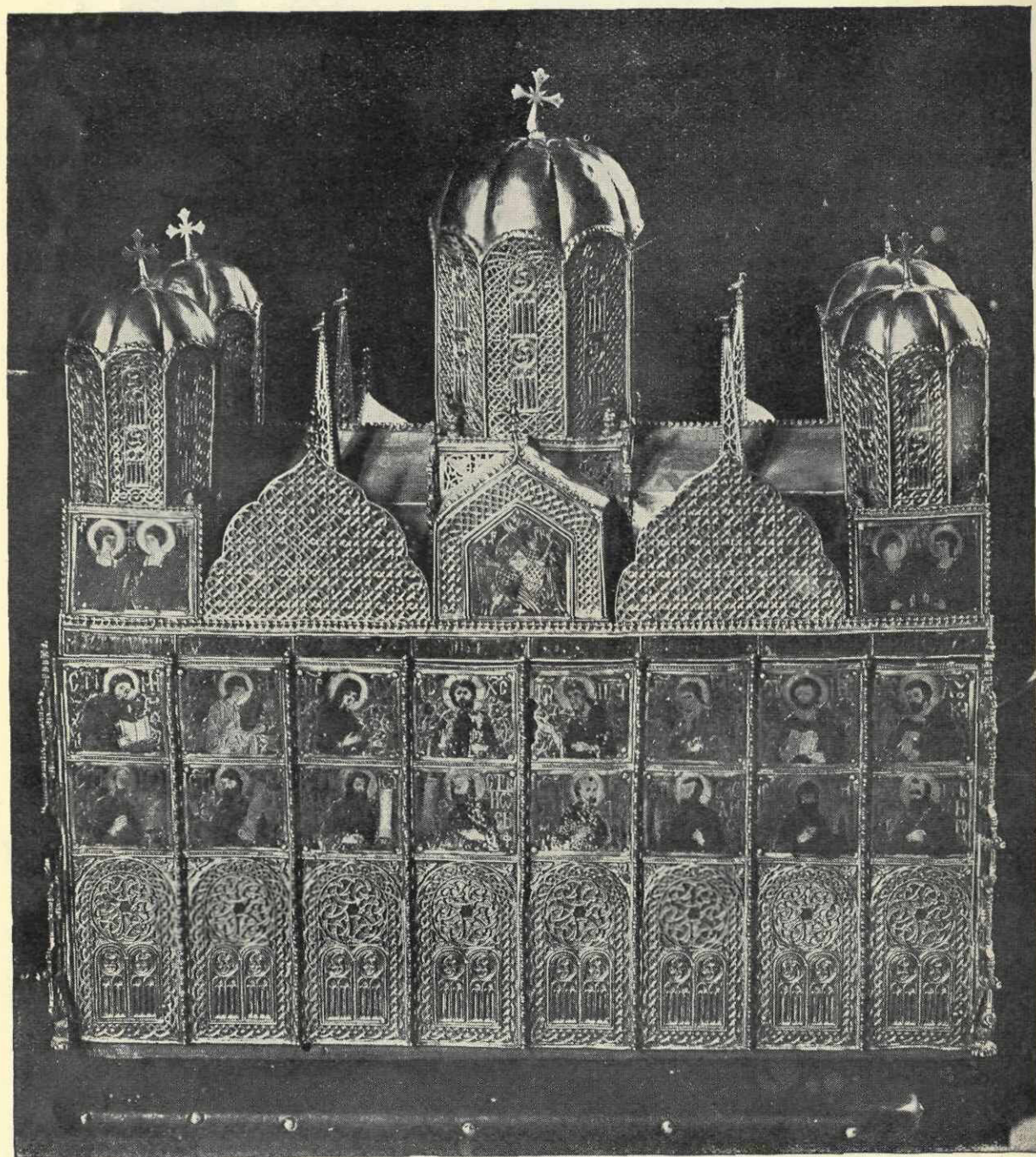

Chivotul lui Matei Basarab și al Doamnei Elena din 1644 (mănăstirea Lavra)

spre Ivir, poposesc la Sfântul Gheorghe, centru de numeroase chinovii române.

Cu înfățișarea-i de cetățue Ivirul e așezat pe

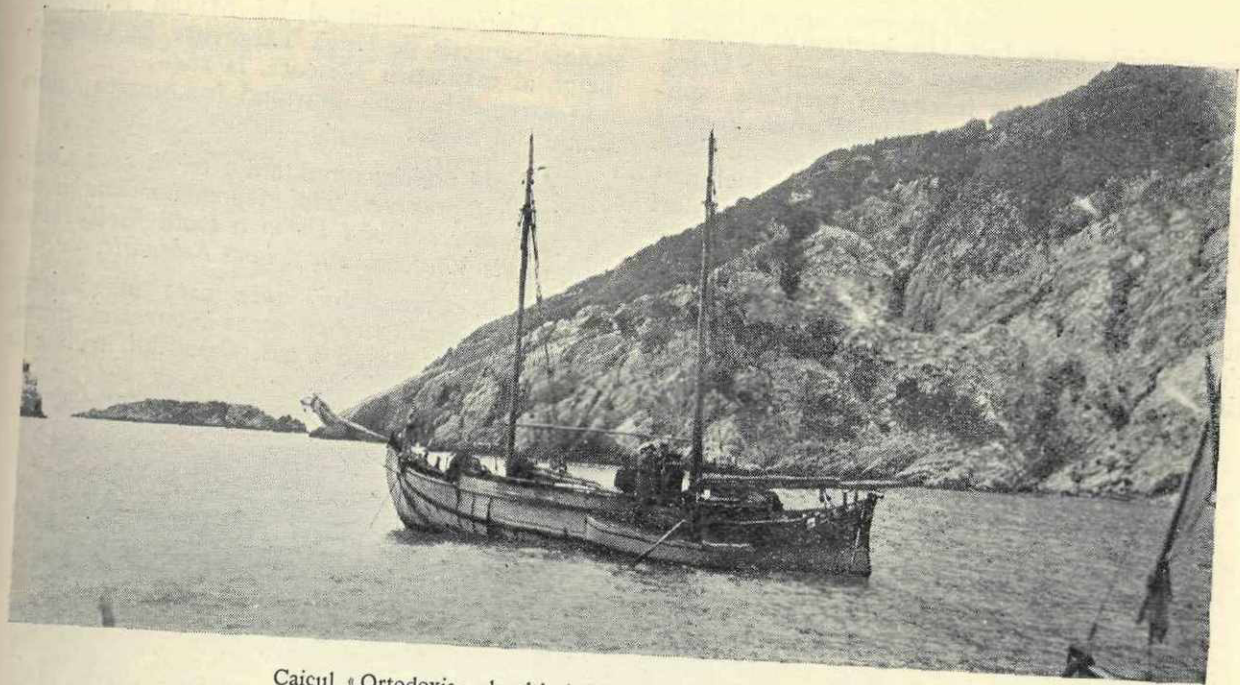
s'a zis *Portaitisa*. Întru adăpostul ei s'a clădit și o biserică la 1689: «Zugrăvită cu cheltuiala Domnului Vlahiei, Șerban Cantacuzino», cum spune

Chivotul lui Neagoe Basarab (mănăstirea Dionisiu)

țărmlu apei. Din larguri apăru, străluminând odată, icoana Maicii Domnului. O luară uimiți călugării; ci, de oriunde o puneau, se întorcea totdeauna deasupra porții mănăstirii; de aceea-i

inscripția pe ușă; în peretele nartexului arătându-se de asemeni un portret al lui «Teofan, arhiepiscop a toată Moldovlahia». Dar și alți domnitori înaintea lui Șerban Cantacuzino și-au

Caicul « Ortodoxia » al schitului românesc dela Sfântul Prodrom

Capacul chivotului înfățișând pe Neagoe Basarab și Patriarhul Nifon (mănăstirea Dionisiu)

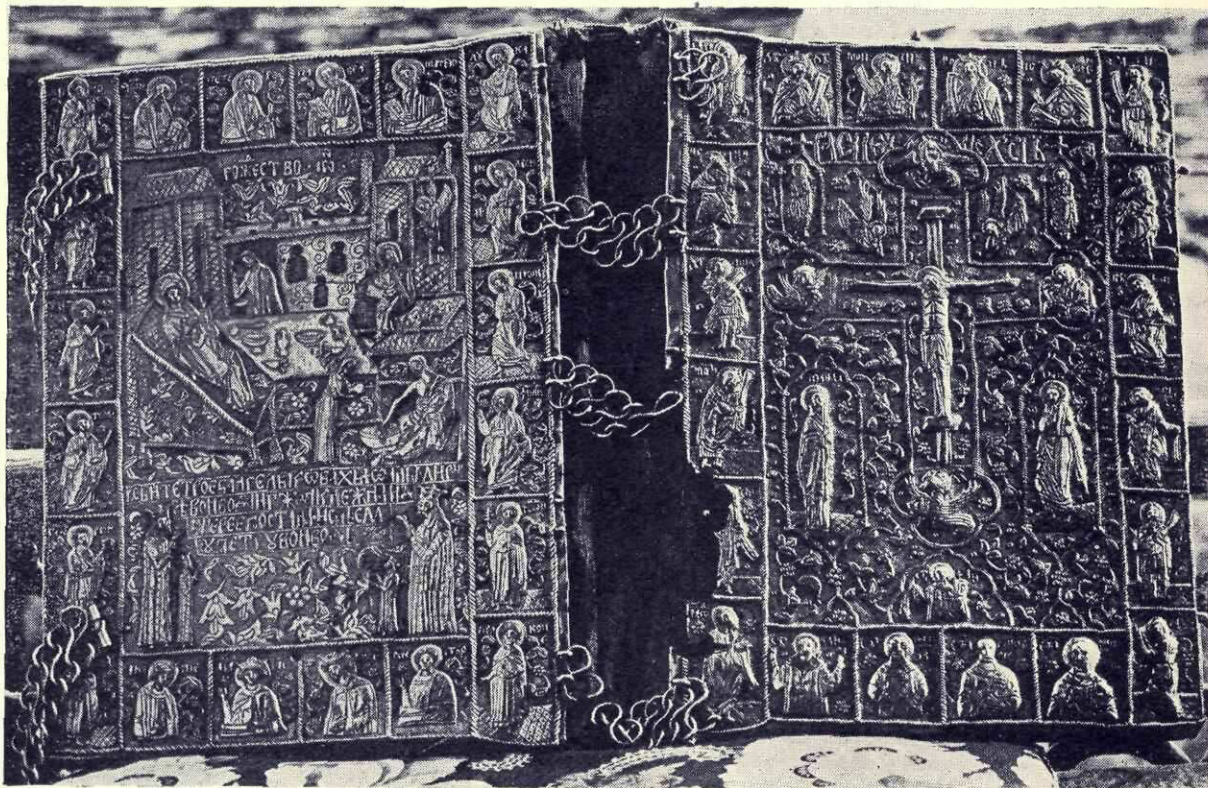
întors privirile către Ivir. Un ieromonah Ieremia, care a stărețit aci la începutul veacului al XVII-lea, ne-a împărtășit câteva însemnări prețioase, spunând că la 1613 din porunca lui Radula Voevod starețul Grigore a mers în Țară, unde cu chel-tuiala Domnului a zidit Sfânta Troiță, închinată Ivirului împreună cu alte danii de sate, pământuri și odoare ¹⁾. Drept pomenire stau și acum zugrăvite în catholicon chipurile starețului Grigorie și Radului Mihnea, ținând o cruce și dedesubt fiul său în etatea copilăriei. Și acesta la rându-i, printr'un hrisov datat 1626, a închinat Ivirului mănăstirea Slovacioc cu toate veniturile.

Un *Chiriadromion* al lui Maxim Peloponesianul, transcris pe lângă Târgoviște, în Golgota, metoh al mănăstirii Meteora, la 1648;

O carte dela 1262, purtând însemnarea unuia Daniil din Seres:

Această psaltire comentată o trimit prea cinsti-tului și prea vestitului și prea luminatului cât și prea creștinului Domn a toată Moldovlahia Vasile Voevoda, 1643, luna Februarie.

Legenda Caracalului, spre care mă îndrept acum, e asemuitoare cu aceea întemeierii Sinaii. Petru Voevod, dorind a zidi Caracalul, trimite la

Coperta Evangheliei lui Mircea Ciobanu (mănăstirea Dionisiu)

Trecerea în vistieria și biblioteca Ivirului mi-amintește de anume basme. Străbat întâia poartă, străbat a doua, străbat și a treia... toate greu ferecate, până ce ajung în taina bogățiilor; și trei paznici în rase mă însoțesc, cu enorme chei diferite: câteștrei trebuind a fi de față, unul nepu-tând deschide fără ceilalți. Aceasta spre a se în-lătura vreun furt. Și totuși multe lucruri dispar. Zadarnic caut o evanghelie, scrisă și împodobită de episcopul Luca la 1624, și pe care știu că o dă-ruise Ivirului. Găsesc în schimb alte două ma-nuscrise ce ne privesc:

Athos pe un spătar al său. Acesta, în loc de mănăstire, înalță o fortăreață cu turn la mare. Voevodul e foarte supărat și dă însărcinarea unui alt spătar. După clădirea mănăstirii, amândoi spă-tarii se călugăresc și se retrag în schivnicie lângă Caracal, unde-i zice și astăzi pe grecește *Spatar-ghio*. Portretele lor în haine stărețești le văd de-a-stânga nartexului, sub inscripția:

Ctitorii noi ai acestei sfinte mănăstiri Pa-homie și Pahomie.

Unul din ei pare a fi Alexandru Lăpușeanu. Egumenul, evlavios și învățat, mi-arată un firman al lui Suleiman din 1535, care sună așa:

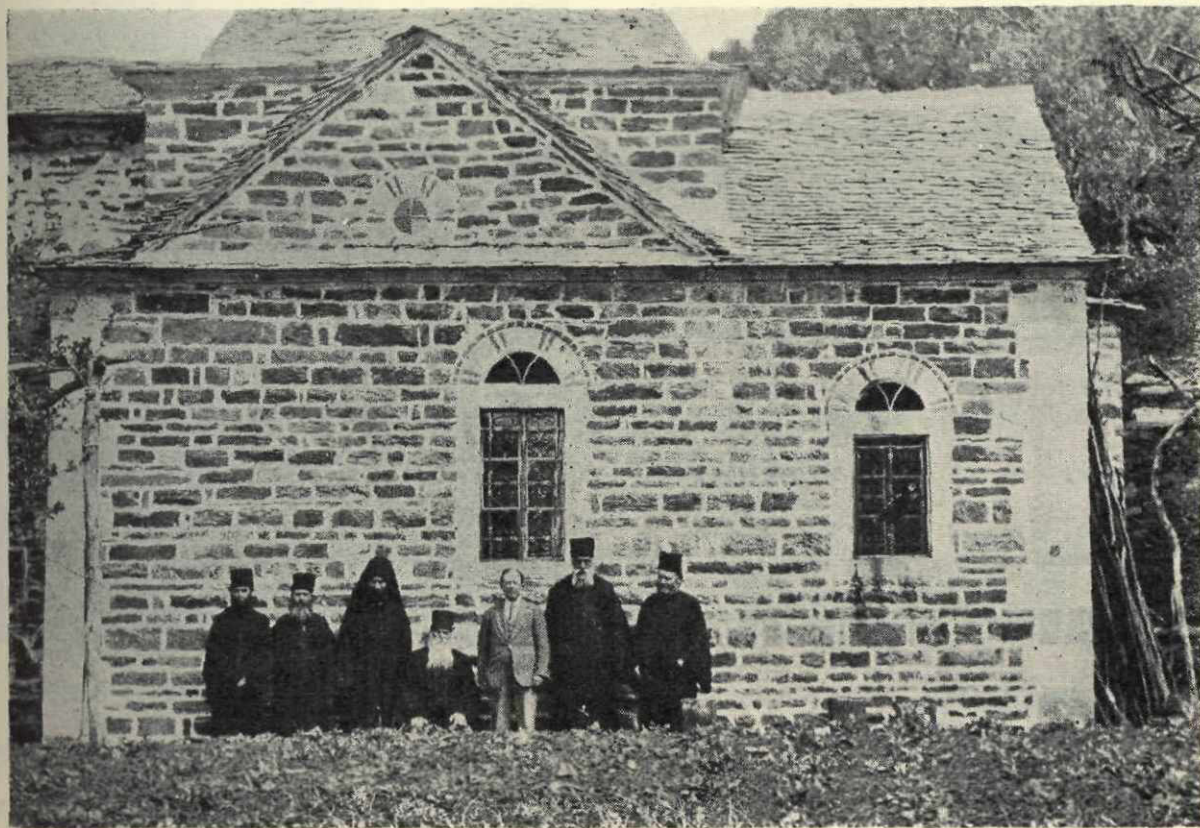
¹⁾ *Athosul* de Gedeon, Constantinopole 1885, p. 177.

«Către Inalta mea Poartă a venit scrisoare, cumcă dintru început ctitorii mănăstirii Caracalu a Sfântului Munte se trag din Voevozii Moldo-

vlahiei și pe vremuri înoirile dânsii le-au făcut. Incât și acum, aceste noi clădiri preschimbându-se în grămezi de ruine ce-au nevoie de înoire,

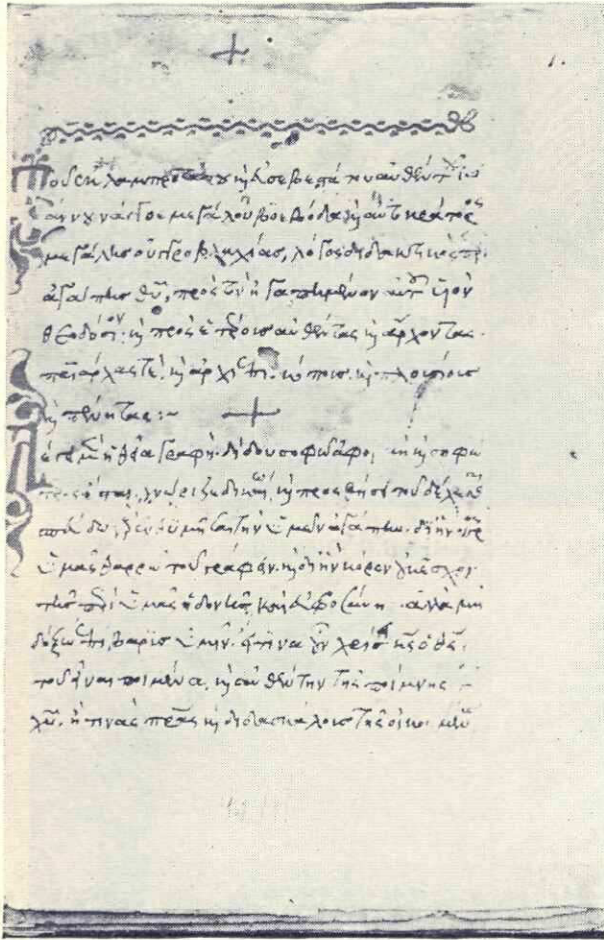
Racla cu mâna Sfântului Ioan, trimisă din Valahia (mănăstirea Dionisiu)

Schit românesc lângă Xeropotam

din partea pomenitelor raiale, cei numiți Ioan și Petru, ne aduc la cunoștință și ne cer a face înoini pe vechile temelii... ».

Din Caracal o iau în susul văii grele, abătându-mă la chiliile românești din Provata și din Lacu ce-i zice pe grecește *Catafighion*; că anevoe

Pagină din textul grecesc al « Invățăturilor lui Neagoe către fiul său, Teodosie » (mănăstirea Dionisiu)

se poate închipui o retragere mai singuratică, mărită oarecum de zvoana monotonă a unei ape la stânga, și la dreapta povârnișul Athosului.

De aci cobor în Lavra, mai veche dintre mănăstiri, spre care și-au luat drumul atâtea avuții românești în moșii, bani și odoare. Imi trebuiesc zile dearându-l să le pot examina, măcar pe cele mai însemnate. Și călăuzul meu arhondar e cam încetinel și sfătos; îi place să mă lumineze asupra unor lucruri din afara preocupărilor imediate.

« Oare, vei fi știind, pentruce călugării dorm ziua și se roagă noaptea? Nu atâtea că tăcerea nopții e mai prielnică, ci că mai ales atunci lucrează ispita necuratului. Și, de unde socoți, că vine obiceiul folosinții toacei la mănăstiri? Dela

Noe. Când dedea el drumul lighioanelor, cu toaca le strângea înapoi; de aceea și pe noi călugării a rămas toacă se ne cheme... Și să-ți mai spun ceva. Vezi, cum fiecă călugăr mișcă boabele mătăniilor și le trece deoparte? Zice atunci, că leagă pe dracu. Dar unde să-l ducă? Diavolul răspunde: Apoi unde să-l duci, că nu ești și tu ca mine?... » Așa grăind și răsând, părintele arhondar scoate un codice-manuscris al ctitorilor, unde citesc între nume: Vasile Voevod, Ioan Voevod, Theodosia Doamna, Maria Domnița, Ruxana Domnița, Alexandru Voevod ¹⁾...

— Mă rog sfinției-tale, e un codice mai nou acesta, nu? Că înainte trebuie să fi fost și alții...

— Au fost. Știm sigur de Neagoe al vostru, și de Vladislav... Intrăm în biserică să vezi și icoana-i cu inscripție.

Turnul lui Neagoe Basarab dela mănăstirea Cutlumuş

Tot în biserică ies la iveală acum și se înșiră pe o masă:

Un chivot de pus pe umăr, când iese popa cu

¹⁾ Nr 696, p. 79.

Neagoe Basarab cu fiul său Teodosie, frescă dela Mănăstirea Dionisiu, Muntele Athos

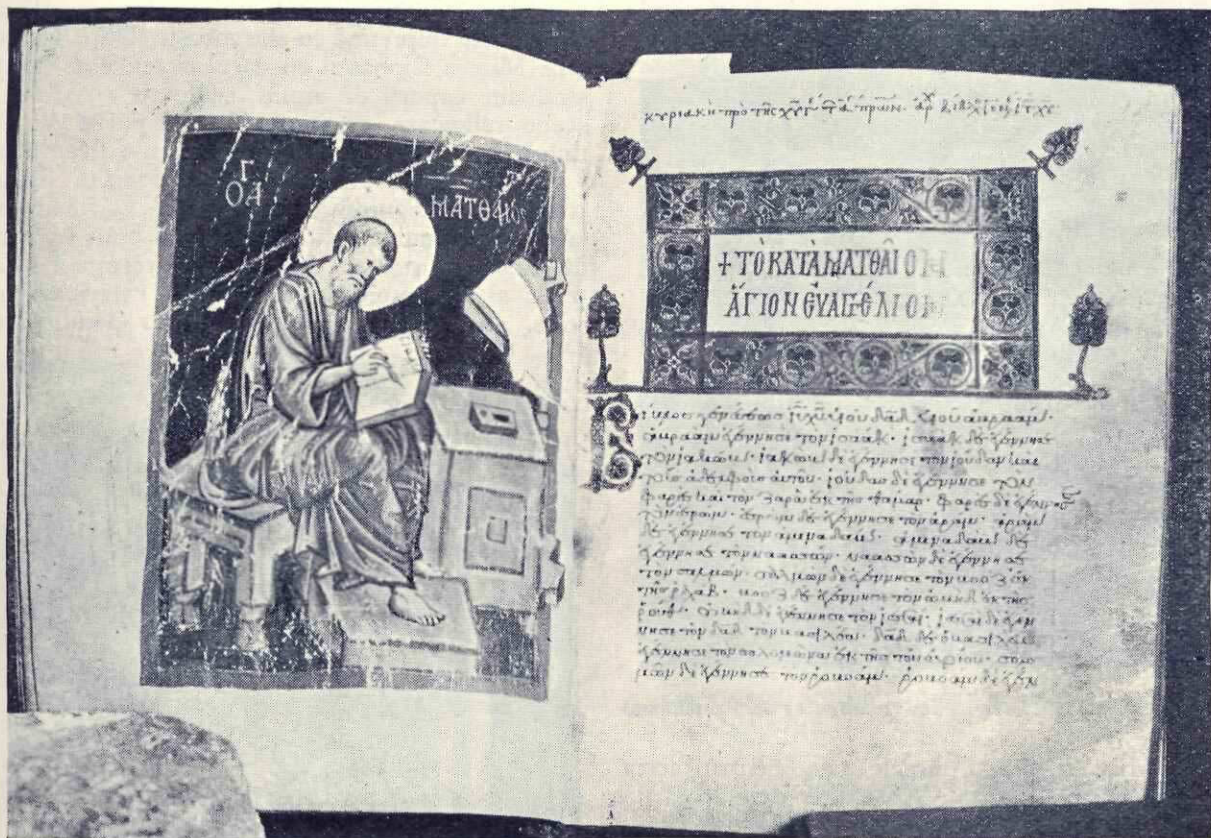
tămâierea. In argint, minuțios și fin smălțuit, înfățișează un model de biserică. Inscripția mărturisește ca dăruitori pe Matei Basarab și Doamna Elena, 1644;

Mâna lui Ioan Gură-de-aur, a cărei frumoasă raclă împodobită e opera lui Constantin Brâncoveanu, 1691;

Capul Sfântului Mihail Mărturisitorul, despre care un hrisov al Domnitorului Brâncoveanu, în 1696, spune cum trimise și-l aduse în Țară, și cu acel prilej donase Lavrei șese mii de aspri anual. Un alt hrisov de mai târziu al lui Nicolae Mavro-

ruit sfintei Lavre din Athos întru harul și binecuvântarea Sfântului Mihail, episcopul Sinaidelor, Mărturisitorul. Și s'a dat, când au adus în Vlahia sfântul său cap la 1641 cu cheltuiala cinstiului proegumen Iosif, 1643.

Mai este aci o evangheliie de neobișnuită frumoșe. Părintele eclesiarh îmi zice: « O scoatem numai de slujba Crăciunului... ». Și în ciuda pretenției de a fi aparținut Bizanțului, o dovedesc românească. Are aidoma factura chivotului Matei Basarab, în smalt, cu medalioane și cu măestrite pagini inluminat.

Din Evanghelia Doamnei Elisabeta lui Ieremia Moghilă din 1605 (mănăstirea Cutlumaș)

cordat amintește de acelaș cap sfânt; că și în timpul său, anul 1729, fuse purtat în Valahia și multe minuni făcuse; și, spre a le fi și supușilor săi într'ajutor, dete poruncă a se milostivi Lavra cu o sută de groși pe an.

Acelaș sfânt Mihail apare într'o icoană binecuvântând pe Matei Basarab și pe Doamna Elena, cari țin în mâini evanghelia dăruită Lavrei, potrivit inscripției în slove grecești capitale:

Această dumnezeiască și sfântă evangheliie s'a făcut de prea evlaviosul și prea strălucitul nostru Domn, Io Matei Basarab Voevod, și de prea evlavioasa Doamnă a sa Elena și s'a dă-

Tot bunătații lui Matei Basarab se datorește și o liturghie, cu scoarțele de lemn, lipsindu-i câteva foi la început. Scrisă de ieromonahul Antim la 1641, e adusă Lavrei de acelaș proegumen Iosif, amintit mai sus. O altă liturghie cu frontispicii și inițiale roșii vădește o mână dibacie a episcopului Luca, afierosită de el însuși mănăstirii, cum spune la sfârșit însemnarea:

Cine o va lua și o va înstrăina dela sfânta biserică a Lavrei, să-i fie neiertat.

Intr'un volum de comentarii asupra *Cântării-Cântărilor*, răsfoiesc și o traducere grecească și

românească a poemei lui Solomon. Cuprinde treizeci și trei de pagini începând:

Sărută-mă dela sărutările gurii lui, căci mai bune-s gingiile tale decât vinul.

Și mirosul mirurilor tale mai mult decât toate miroasele.

Pagină din lexiconul în trei limbi (mănăstirea Sf. Pantelimon)

Miru deșărtat numele tău, pentru aceia feciorile te iubiră. Traseră-te dennapoia ta la mirosul mirurilor tale....

Iubi voiu gingiile tale mai mult di cât vinul, derept am iubitute....

Câteva rânduri la sfârșit aduc lămurirea, că traducerea s'a făcut în 1755 la mănăstirea Barnovschi, Iași, de către Ioan Nicolae Postelnicul¹⁾.

Din Lavra nu-i departe la schitul românesc Sfântul Prodom. Găsesc pe călugări muncind pământul, așa de puținul pământ restrâns cât le-a îngăduit să aibă mănăstirea Lavrei, de care atârnă. Spre a-și mai întreține sărăcia au și un caic ce mi-l pun la îndemână și cu el pornesc spre alte mănăstiri de lângă mare. Întâi la Sfântul Pavel, unde pitorescul turnului Neagoe Basarab mai stăruie din toate legăturile noastre

cu mănăstirea. Un turn al aceluiaș Domn posedă și Dionisiu, atrăgând încă prin vâlul legendei patriarhului Nifon — cearta sa cu Voevodul Radu, plecarea-i din țară, afurisenia lăsată; apoi suirea pe tron a lui Neagoe și generozitatea-i nesfârșită ce rescumpără din prisos orice neînțelegeri trecute. Piosul Domn îi dăruiește acel faimos chivot, cum spune Gherasim Smirnachis: « O minune într'adevăr de artă veche și una dintre cele mai ciudate relicve ale Athosului¹⁾ ». În partea dinlăuntru a capacului sunt zugrăviți Nifon și Neagoe, al cărui portret însoțit de Teodosie îl văd și pe o bucată de frescă a sinodiconului. De asemeni mâna Sfântului Ion, trimisă tot din Valahia, se află aci la Dionisiu împreună cu alte moaște. După Neagoe vine Mircea Ciobanul cu darul evangheliei sale în strălucite coperti de argint, sculptate cu sfinți și scene religioase ce înconjoară chipurile Voevodului, Doamnei Chiajna, fiului Petru și ficei Stana.

Bătrân e starețul mănăstirii Dionisiu. Ruga-i tremură a tânguire slabă, ostenită. Aflându-mă la slujba Duminicii după Paști, mă pune în semn de cinste să rostesc crezul — în grecește bineînțeles; și mă cuprinde un fior de evlavioasă tristețe, auzindu-mi glasul în tăcerea populată de

Icoana sărindarilor din București în Megalınaria lui Constantin Daponte (mănăstirea Xeropotam)

călugări și sub bolta locașului aceluia zidit și dotat de voevozii trecutului.

Căzut de osteneală în arhondaricul mănăstirii

¹⁾ Nr. 1831 — 5221, p. 161—194.

¹⁾ Sfântul Munte, Athena 1903, p. 509.

Grigoriu, iau aminte la desemnul unui schelet cu versuri nimerite asupra zădărniceii omenești: « Omule, nu uita, că asta vei fi și tu odată... » Bine că intră pe ușe un călugăr cu tava, aducându-mi potrivit datinei Athosului dulceață, rachiu și cafea. Peste câteva clipe se arată și starețul. Ii spun, că doresc să văd icoana Doamnei Moldovlahiei, care se intitulează și Doamna Maria Asanina Paleologhina. La ieșirea din biserică, starețul mă oprește în fața portretului unui ctitor, Ioachim, cu barba neobișnuit de lungă: « Avuse și el dese legături cu domnitorii voștri. Din banii strânși peste Dunăre, căuta să libereze pe robii creștini dela Turci. Era spân și, dacă vroiră călugării să-l trimită la Constantinopole, zise: « Cum să mă înfățișez eu, așa cum sunt dinaintea Sultanului? De-aș avea barbă, ași înțelege... ». Și peste noapte, unde nu i-a crescut, cum bagi de seamă, o barbă până la pământ ».

Intr'o carte a proegumenului Evdochimu gădesc o seamă de lămuriri asupra Xeropotamului¹⁾. Posedă această mănăstire peste o mie de acte românești, între cari un hrisov din 1586 al lui Mihnea Turcitul și altul din 1626 al lui Alexandru Radul. În bibliotecă mi se arată cunoscuta pateriță a lui Doca Vodă; și *Megalinaria*, o scriere a lui Constantin Daponte, căruia Xeropotamul îi datorește așa de mult. Pagina 112 dă copia icoanei Maicii Domnului, făcătoare de minuni, a Sărindarilor din București.

La Cutlumuș iarăși un turn al lui Neagoe Basarab, singurul supraviețuitor deasupra atâtor mărinimii românești trecute, de cari mărturisesc hrisoavele, și nu dintre cele mai vechi: a lui Vlăduț, privitor la hotarele unor sate ale Cutlumușului; a lui Mihai Viteazul din 1595, întărind posesia Cutlumușului asupra bălților dela Romuleț ce-i fusese date de Basarab Voevod. Apoi mă uit la evanghelia în pergament cu numeroase zugrăveli, pe care a înfrumusețat-o și a trimis-o Doamna Elisaveta a lui Ieremia Moghilă. Inscricția de lămurire, datată 1605, adaugă și dania unui potir și a două cruci, toate în argint și aur.

¹⁾ *Sfânta Mănăstire a Xeropotamului în sfântul Munte Athos*, Salonic-Seres 1926.

Biblioteca Sfântului Pantelimon, afară de hrisoavele lui Vlad și Radu-cel-Mare și de o stampă din vremea lui Scarlat Calimachi, ctitorul de mai târziu, îmi păstrează surprinderea unui lexicon grecesc-aromân-albanez — aceste două limbi din urmă redade tot în caractere grecești. Nu-i întreg lexiconul, se oprește la litera p; cuprinde exact 703 de cuvinte; și n'aș putea spune din ce anume timp datează.

Sfârșind cercetarea Muntelui Athos, mă uimesc bogățiile câte s'au revărsat din plin asupra mănăstirilor; nu-i măcar una din ele, care să nu se fi bucurat de larga dărnicie românească. În schimb nu am primit niciodată vreo recunoaștere. Dimpotrivă, cu mare greu ni s'a îngăduit oarecare viață religioasă aparte, așa de restrânsă. Oriunde am umblat, călugării — alții decât Greci, mi s'au jeliut amar de câte pățimesc. Conducătorii Athosului nu slujesc ortodoxiei, ci unui scop anume politic: împiedică venirea la Sfântul Munte a monahilor negreci, pentru ca treptat și cu timpul, murind călugării de astăzi în mare parte bătrâni, să pună stăpânire și pe așezămintele celorlalte neamuri. Dar Muntele Athos fusese menit și dedicat întregii ortodoxii. Dintru început îl sprijiniseră și împărații bizantini, și cnejii Serbiei, și voevozii români, și regii Bulgariei, între cari Ioan Alexandru spunea cu prilejul unei danii la 1342 despre mănăstirile Athosului: « Zidite au fost întru pomenirea împăraților ortodoxi, celorlalți ocrotitori și fiecărei nații creștine. Că nu se gădesc în acest sfânt loc numai ctitorii unei națiuni sau a două națiuni; ci își gădesc aci mântuirea în comun toți câți o caută: e un loc în deobște al făcătorilor de bine¹⁾ ».

Cu aceste gânduri, întorcându-mi ochii înapoi de plecare, iau drept simbol nimbul argintiu al unui rotocol de nour oprit în vârful Athosului — e nimbul sfințeniei trecutului.

¹⁾ Alexandre Soloviev: *Histoire du Monastère Russe au Mont-Athos*, Belgrade 1933, p. 22.

MARCU BEZA

Athosul cu nimb de nori pe vârf